

HOOFSTUK 5

DIE BELANG VAN GESKIEDENIS

5.1 PROBLEEMSTELLING

5.1.1 Subprobleem 4

Die vierde subprobleem is om die teorie en metodiek van Geskiedenis te ondersoek wat aanleiding tot 'n kursusinhoud gee.

5.1.2 Subhipotese 4

Die vierde subhipotese is dat die teorie en metodiek van Geskiedenis die belang van Geskiedenis verduidelik en aan die mens betekenis in sy temporaliteitsbestaan gee.

5.2 OORSIG VAN HOOFSTUK 5

In die vorige hoofstuk is daar geargumenteer dat die mens 'n kontemplerende wese is. In hierdie hoofstuk word dit gestel dat die mens 'n wese met historisiteit is. Die aard en definisies soos deur Marwick (1993) en Jordonova (2000) beskryf, word opgesom. Die beoefening van Geskiedenis as wetenskap, sowel as geesteswetenskap, word bespreek. Die vraag of Geskiedenis objektief kan wees, word ondersoek en 'n aantal gevolgtrekkings ten opsigte daarvan word gemaak. In die vorige hoofstuk is die term *teorie* ondersoek en die beskouing daarvan deur die dissiplines van Letterkunde en Filosofie, is ondersoek. In hierdie hoofstuk word gekyk na die rol van *teorie* in die dissipline van Geskiedenis. In die vorige hoofstuk is die begrip van *absolute waarheid*, soos deur die wetenskaplike metode gestel, ondersoek en verduidelik. Hierdie term word verder ondersoek in die dissipline van Geskiedenis, deur die uitgangspunte van historici ten opsigte van die *waarheid* na te vors.

Die beoefening van geskiedskrywing deur die eeue, die verskillende paradigmas, wat veral in geskiedskrywing voorkom, asook die belang van Geskiedenis, word nagevors. 'n Ondersoek na die nut van Geskiedenis dra hiertoe by en redes vir die bestudering van Geskiedenis word gegee. Historiese bewustheid en die beperkinge van historiese kennis word bespreek.

Indien die postulaat aanvaar word dat Geskiedenis wel belangrik is om waarde en betekenis aan die mens se lewe te gee, kan die onderrig van die vak Geskiedenis beskou word as middel tot hierdie doel.

Daar is verskeie hulpmiddels wat deur die historikus gebruik word om sy interpretasie van die verlede te dokumenteer. Artefakte en fisiese oorblyfsels is noodsaaklik om die verlede van gemeenskappe, wat geen dokumente vervaardig het nie, waarvan die dokumente wat wel vervaardig is onvoldoende is, of waar die gemeenskappe nie meer bestaan om verslag oor hulle verlede te doen nie, te beskryf. Argeologie as hulpwetenskap het meestal hiermee te doen. Dokumente is weer die volopste in gemeenskappe of beskawings waar die geskrewe woord belangrik is. Interne en eksterne kritiek, na aanleiding van Shafer (1974), word beskryf om geskrewe teks as hulpmiddel te ondersoek. Hierdie bronne kan aangevul word deur mondelinge bewysmateriaal en artefakte. Daar is egter gemeenskappe waar mondelinge oorleweringe die enigste beskrywing van die verlede bied. Die gebruik hiervan word beskryf. Dit kan verder ook

bevestig word deur artefaktuele bewysmateriaal of fisiese oorblyfsels. Hierdie hulpmiddels, indien beskikbaar, moet mekaar aanvul as bronne vir die interpretasie van die verlede. Mondelinge bewysmateriaal as bron in die moderne Geskiedeniswetenskap is relatief nuut. Dit is egter reeds in die Antieke Tydperk deur voorwetenskaplike historici soos Herodotus (kyk Biografiese inligting) benut. Die beginsel van kulturele osmose word na aanleiding van die vorige deel ondersoek. Die proses van analise en sintese soos deur Shafer (1974) voorgestel, word verduidelik.

5.3 AARD EN DEFINISIES

Volgens Marwick (1993) beïnvloed wat in die verlede gebeur het, deur en deur alle aspekte van ons lewens in die hede en sal dit ook wat in die toekoms gebeur, beïnvloed. In feitlik elke stad, dorp of land deur die hele wêreld is die oorgrote meerderheid van geboue wat vandag bestaan, in die verlede gebou om te voorsien in die behoeftes en aspirasies van mense wat nou al dood is en gemeenskappe wat al in 'n groot mate verander het, of tot niet is. Dit is die ooglopendste ten opsigte van die groot tempels en katedrale, fyn paleise en herehuise, kastele, stadsale, parlamentshuise en ander openbare geboue, maar dit is ook waar van die mees eentonige strate en die eenvoudigste behuising (Marwick, 1993, p.1).

Daar moet bepaal word wat die verlede presies is. Die verlede is 'wat eintlik gebeur het'. Die groot struikelblok met die verlede is dat, alhoewel die meeste van ons geen probleem het om te glo in 'n verlede wat werklik gebeur het nie, dit per definisie nie nou meer bestaan nie. Dit is in die verlede en is vir ewig verby. Dit hou verband met die ongrypbare, maar boeiende konsep van 'tyd' en met die feit van menslike sterflikheid.

Die verlede het relieke en spore nagelaat wat die duidelikste is in die geboue, stede en strate waarna 'n mens elke dag kan kyk. Minder ooglopend is biljoene bronne van alle soorte, wat in byvoorbeeld biblioteke, argiewe en argeologiese opgrawings gesoek moet word. Spore van die verlede bestaan ook in die herinneringe, tradisies en seremonies, wat van geslag tot geslag oorgelewer word.

Alle menslike gemeenskappe verrai 'n preokkupasie met hulle eie verlede, of dit deur voorvaderaanbidding, die oproep van vroeë oorwinnings deur 'shamans', die geskrifte en kronieke van heiliges en monikke, of gereelde nasionale parades en seremonies is (p.2).

Alhoewel die verlede klaarblyklik belangrik is, is dit onmoontlik om dit direk te begryp (kyk 4.3). Dit kan slegs begryp word deur herinneringe, mites en bowenal deur die oorblyfsels en 'bronne' wat dit agterlaat, of dit nou argeologiese, geskrewe, gedrukte of beskilderde bronne is.

Die begrip 'die menslike verlede' is 'n duideliker en meer presiese uitdrukking as die begrip 'geskiedenis'. Geskiedenis in die rowwe sin beteken die poging deur mense om 'n deurlopende, huidige bestaan te gee aan dit wat nie meer regtig bestaan nie, naamlik die verlede. Omdat die verlede belangrik vir die hede is, het die meeste gemeenskappe die behoefte gehad om 'n tipe beskrywing of interpretasie van hul verlede te gee en gewoonlik, as gevolg van die onmoontlikheid om die verlede direk te begryp, was hierdie beskrywings redelik onvoldoende. As gevolg van hierdie onmoontlikheid het die professie, of die dissipline van Geskiedenis ontstaan, waar die spesiale vaardighede van analise en die interpretasie van bronne gebruik word as die enigste moontlike manier om die verlede vas te gryp (kyk 4.3). Die Griekse woord waarvan 'geskiedenis' afgelei is, het beteken 'navraag'. Geskiedenis is daarom 'n interpretasie van die verlede, waarin 'n ernstige poging aangewend word om mites en fabels uit te filtreer (p.3).

Sommige filosofe is ongelukkig oor die onderskeid tussen die 'verlede' aan die een kant en die 'interpretasie en liggaam van kennis oor die verlede' aan die ander kant. Hulle sal verontwaardig wees oor die gedagte dat Geskiedenis aspekte van die werklike verlede bevat. Hulle argument is dat aangesien ons nie werklik die verlede direk kan ken nie, ons enigste kennis daarvan ooreenstem met wat historici aan ons vertel. In ons verstand kan die verlede geen bestaan hê, onafhanklik van die Geskiedenis wat deur historici geskep word nie.

Marwick verwerp die argument dat dit nie betekenisvol is om van 'n verlede te praat wat onafhanklik van die aktiwiteite van historici is nie. Net omdat die mens slegs 'n klein deeltjie van die verlede kan verstaan, beteken dit nie dat hy nie kan glo in die bestaan van die verlede in sy uitgestrektheid nie. 'n Mens kan slegs kennis dra van 'n klein deeltjie van die Geskiedenis wat deur historici opgelewer word, maar dit behoort nie die mens te verhinder om te glo aan die bestaan van die Geskiedenis soos deur historici geskryf is nie. Die werklike bestaan van die verlede vergestalt homself in die oorblyfsels en spore wat dit agterlaat (p.7).

Wat ons weet van die verlede, of dink ons daarvan weet, word gekleur deur wat historici daarvoor geskryf het. Historici sal dit wat vir hulle interessant, belangrik of betekenisvol is, uit die bronne kies, of hulle bewus is daarvan, of nie (p.8).

Sommige historici en filosofe glo in oorkoepelende verklaringswyses, met ander woorde volgens hulle kan uit dit wat werklik gebeur het, nie net betekenisvolle gebeure, verwickelinge, patrone en interafhanklikheid onderskei word nie, maar wel een oorkoepelende betekenis. Die betekenis, patroon of doel lei nie net die verlede nie, maar ook die hede en bowenal die toekoms. Vir sommige historici is daar dus inherent in die woord 'geskiedenis', 'n besondere ryk en lewendige betekenisvlak, waar geskiedenis as proses gesien word, wat die verlede, hede en toekoms bind (p.9).

Marwick (1993, p.13) se definisie van geskiedenis lui soos volg: Die verlede soos ons dit geken het (of wat ons van die verlede weet) deur die interpretasies van historici, wat op die kritiese studie van die wydste moontlike reeks relevante bronne gebaseer is, nadat elke moontlike poging aangewend is om mites uit te daag en die voortsetting van mites te vermy.

Dit is belangrik om die mitiese faktor en die eienskappe van mites te ondersoek. Alhoewel 'n mite 'n verminderde element van waarheid en getrouheid tot wat werklik in die verlede gebeur het, bevat, is dit verwing of oordrewe, amper altyd om 'n individu, familie, gemeenskap, nasie of geloof te verheerlik, of om die karakter van een of ander sogenaamde vyand af te breek. Mites buit die verlede uit om 'n huidige nasionale, politiese of religieuse doel te dien (p.13).

In heelwat Europese tale is die woord vir geskiedenis dieselfde as die woord vir 'storie'. Alhoewel Marwick se uitgangspunt Geskiedenis beskou as 'n liggaam van kennis waarteen onvoldoende of mitiese geskiedenis getoets kan word, is daar mense in die geleerde gemeenskap wat Geskiedenis as 'n hoofsaaklik letterkundige aktiwiteit sien, soos romans. Geskiedenis volgens hierdie uitgangspunt, is nie veel meer as lekker leeswerk nie, wat subjektiewe gedagtes oor aspekte van die verlede bied en wat bloot die vooroordele, preokkupasies en styl van die outeur en sy tyd uitwys (p.20).

Dit is die taak van historici om vroeëre gemeenskappe te bestudeer en om die konteks waarin artefakte en geskrewe werke vervaardig is, te analiseer. Historici, meer as almal anders, is bewus daarvan dat hulle onderwerp word aan die invloed van die spesifieke

sosiale konteks waarin hulle skryf. Hulle kan nie daarvan loskom nie, maar hul opleiding en ondervinding leer hulle om bedag daarteen te wees.

Carr (1961, p.30) beweer dat Geskiedenis 'n oneindige dialoog tussen die verlede en die hede is.

Daar sal altyd 'n verband bestaan tussen die manier waarop die mens die verlede kontempleer en die manier waarop hy of sy die hede kontempleer (kyk 4.6). Alle historici sal vandag aanvaar dat hulle in 'n sin gevangenes van die era en gemeenskap waarin hul leef, is.

Geskiedenis behoort 'n dialoog tussen die historikus en sy lesers te wees (Marwick, 1993, p.24). Bibliografieë en verwysings word bedoel as 'n hulpmiddel vir navorsers om hulle deel in die dialoog te speel (p.25).

Jordonova (2000) verduidelik die aard en definisies van geskiedenis in die boek *History in practice*: Die woord 'geskiedenis' het verskeie betekenisse en 'n wye reeks konnotasies, waarvan sommige met intense emosie belaaï is. Een van die hoof betekenisse van geskiedenis is eenvoudig 'die verlede' en daarom kan feitlik enige assosiasie met die verlede, in 'geskiedenis' omskep word. Daar is egter 'n ander manier om geskiedenis te definieer en dit is as die studie van die verlede. In hierdie opsig is Geskiedenis 'n akademiese dissipline. In die boek poog Jordonova om eerstens 'n begrip van die kwessies in die dissipline weer te gee, om tweedens die veld in 'n wyer konteks te plaas en om dertens aan te dui hoe historici in werklikheid praktiseer. Hierdie drie doelwitte impliseer reeds 'n verduideliking van die aard van geskiedenis.

Die eerste doelwit impliseer dat verskillende gebiede intellektuele preokkupasies deel en in hierdie sin is hierdie gebiede soos gemeenskappe wat om een of ander idee gebou is, waar lede die hele tyd met mekaar kommunikeer. Die gevolg hiervan is dat publikasies nooit alleen staan nie, maar eerder deel van uitgebreide gesprekke met ander historici, regerings, politieke partye en vele ander is. Die tweede doelwit impliseer dat dissiplines nie as geïsoleerd gesien kan word nie. Geskiedenis is verbind aan politiek, populêre geskiedenis en gedagtes van erfenis, aan sosiale en ekonomiese instellings, soos museums en opvoedingstelsels. Dit is ook verbind aan televisie, fiksie, drama, digkuns, radio, films en kuns. Die derde doelwit impliseer dat die dissipline van Geskiedenis die beste verstaan kan word as 'n stel praktyke, eerder as 'n samestelling van teorieë en gelowe of 'n stabiele liggaam van onderwerpe. Geskiedenis handel oor wat historici doen en is nie siklies, soos wat dit aanvanklik voorkom nie. Deur die instellings, wat akademiese dissiplines op verskeie maniere reguleer, word konvensies gevorm oor wie as historikus beskou kan word en wat as akademiese Geskiedenis beskou kan word. In hierdie opsig is skole, universiteite, professionele liggame en gespesialiseerde uitgewers van spesifieke belang.

Dispute kom na vore omdat daar nooit duidelike grense rondom akademiese onderwerpe bestaan nie. Daar is sekere algemene reëls waarvolgens vaste kennis oor die verlede gegenereer word, maar daarna verskil historici oor akademiese sake, soveel as wat hulle verskil oor politieke sake. Hulle word nie verenig deur die inhoud waarin hulle glo nie, maar deur hulle verbintenis tot die belang van die studie van die verlede, deur hulle deelname aan gedeelde aktiwiteite en deur hul oortuiging dat sekere prosedures betroubare historiese insig voortbring (p.1 – 3).

Daar is 'n verskeidenheid van kriteria waarvolgens die dissipline van Geskiedenis opgedeel word. *Tydperk* is een van die hoof kriteria en is sentraal tot historiese verduideliking. Ander kriteria is *metode*, soos in mondelinge of demografiese geskiedenis,

teorie, soos in psigogeskiedenis, *plek*, soos in stedelike geskiedenis of die geskiedenis van spesifieke areas, lande of kontinente, *tipe mens*, soos vroue geskiedenis, Joodse geskiedenis, arbeidsgeskiedenis en *instellings*, soos Kerkgeskiedenis. Hierdie kategorieë is nie gemeenskaplik uitsluitlik nie. Die bekendste opdeling van die dissipline is egter nie een van bogenoemde nie. Jordonova (2000, p. 35) noem drie basiese tipes geskiedenis: politieke, sosiale en ekonomiese geskiedenis.

In sy boek *An Introduction to the Philosophy of History* gee Stanford (1998, p.4-5) 'n verdere beskrywing van die aard en definisies van Geskiedenis. Alhoewel geskiedenis pog om empiriese feite oor die objektiewe wêreld weer te gee, behoort daardie feite nie aan die waarneembare, konfronteerbare hede nie, maar aan fenomene van die verlede wat onwaarneembaar is en wat, in enige normale sin, nie bestaan nie. Die vak word in alledaagse taal beoefen en waar daar vakterme gebruik word, is dit dieselfde terme wat deur die gespesialiseerde wetenskappe gebruik word. Geskiedenis is bemoeid met feitlik elke menslike aktiwiteit en is in hierdie opsig soos filosofie. Geskiedenis en filosofie as vakke verskil nie werklik soveel nie, maar is eerder twee verskillende maniere om die wêreld te konfronteer. Geskiedenis het 'n tekort aan teorieë en wette en het nie 'n nomologiese (vanaf Griekse '*nomos*' – 'n wet) struktuur nie. Strukture wat wel in Geskiedenis gebruik word, is feitlik altyd van teorie-gebaseerde wetenskappe afgelei.

Geskiedenis het nogtans sy eie metodologie. Terwyl die meeste akademiese dissiplines bestudeer hoe dinge is, is Geskiedenis bemoeid met hoe dinge was. Die onderwerpe wat Geskiedenis bestudeer het veranderinge ondergaan of intussen verdwyn. Geskiedenis handel daarom oor die onpermanente en vra die vrae "hoe", "hoekom" en "wanneer" dinge verander het. Die "wanneer" is belangrik, omdat chronologie feitlik die enigste inherente struktuur van Geskiedenis is. Die soeke na betekenis en die bevraagtekening van ander mense se betekenis is sentraal tot enige menslike studie, veral vir Geskiedenis.

Stanford (1998, p.5-6) beskryf ook twee tipes filosofie van geskiedenis. Daar is aan die een kant die substantiewe of spekulatiewe en aan die ander kant die analitiese of kritiese. Die twee betekenis van die woord 'geskiedenis' kan of verwys na die gang van gebeure, wat werklik gebeur het (geskiedenis 1), of na wat oor hierdie gebeure geglo en geskryf is (geskiedenis 2). Hierdie twee tipes word soms as 'geskiedenis-as-gebeurtenis' en 'geskiedenis-as-weergawe' onderskei. Voor die twintigste eeu het die term 'filosofie van geskiedenis' gewoonlik na die spekulasies oor die hele gang van gebeure verwys (geskiedenis 1). Dit was die werk van stelselbouers soos Hegel, Marx en Toynbee (kyk Biografiese inligting) en kan as teorieë van al die gekende feite beskryf word. Dit is die substantiewe en spekulatiewe filosofie van geskiedenis. Tydens die twintigste eeu is die groot skemas verwerp omdat die bewysmateriaal onvoldoende was om sulke pretensieuse ambisies te regverdig. In plaas daarvan het filosofe hulle na die tweede aktiwiteit van bevraagtekening en kritiek van historici gewend. Dit is die filosofie van geskiedenis waar die feite weggelaat word en wat nie met wat werklik gebeur het bemoeid was nie, maar met hoe ons dink, praat en skryf oor wat gebeur het (geskiedenis 2). Dit is die analitiese en kritiese filosofie van geskiedenis, wat gewoonlik vandag met die 'filosofie van geskiedenis' bedoel word.

5.4 GESKIEDENIS AS AKADEEMIESE DISSIPLINE

5.4.1 Inleiding

Jordonova (2000, p.27-28) voer aan dat akademiese dissiplines oor die algemeen 'n aantal dimensies het. Hierdie sluit metode, benadering, teorie en liggaam van kennis in. Daar ontstaan egter probleme wanneer Geskiedenis as dissipline so uiteengesit word. Dit

is op die oog af aantreklik om Geskiedenis as 'n liggaam van kennis te definieer, omdat 'n groot gedeelte van die verlede bekend is. Hierin word 'n eindige veld met relatief duidelike grense aanvaar. Dit is problematies, want Geskiedenis sluit soveel in en het sulke veranderlike grense, dat die gedagte van 'n afgebakende liggaam van kennis nie werklik gepas is nie. Dit neem ook nie historici se radikaal verskillende beskrywings van die verlede in ag nie. Daar is nie een liggaam van historiese kennis wat die hele dissipline ondersteun nie. As die grootte van die dissipline en die diversiteit van historiese praktyk in ag geneem word, kan die inhoud daarvan nie as 'n liggaam van kennis gedefinieer word nie.

Geskiedenis is 'n eklektiese dissipline as dit by metodologie kom. 'n Wye reeks benaderings word gebruik en daar word voortdurend van ander dissiplines gebruik gemaak. Die inhoud van die dissipline word dus nie verder uitgelig deur die metodes daarvan nie. Die teorieë van Geskiedenis is 'n moeilike kwessie. Die meeste professionele historici is skepties dat daar slegs een manier kan wees om verandering te verduidelik. Die omvang van gevalle is te groot vir 'n enkele teorie om voldoende verduidelikende krag te bevat. In hierdie opsig is die dissipline van Geskiedenis heeltemal anders as die natuurwetenskappe. Laasgenoemde beskik oor teorieë en kennis wat bemeester moet word, voordat die gebied gepraktiseer kan word. Die inhoud van Geskiedenis kan dus ook nie in teorie gesoek word nie. Jordonova (2000) stel voor dat daar gekyk moet word na die bronne en die wyse waarop die bronne opgedeel word.

Soos reeds in die vorige hoofstuk genoem is, omvat die begrip geesteswetenskap twee komponente naamlik 'geestes' en 'wetenskap'. Daar sal dus eers gekyk word na geskiedenis as wetenskap en dan na geskiedenis as geesteswetenskap.

5.4.2 Geskiedenis as wetenskap

Die wetenskaplikheid van geskiedskrywing is al dikwels in die verlede aangeval. Daar is al beweer dat Geskiedenis vir die praktyk nie veel waarde het nie, aangesien insigte wat daaruit verkry word, nie noodwendig direk kan help om aktuele probleme op te los nie en nog minder kan waarborg dat die foute van die verlede nie herhaal word nie. Daar is verder al beweer dat Geskiedenis nie die sleutel voorsien vir die wetenskaplike oplossings van probleme nie en dat 'n beskaafde gemeenskap ook nie sy waardes bepaal in terme van nuttigheidsoorwegings nie (Commager, 1966, p.73).

Hierdie bewerings is egter al verkeerd bewys. Kennis van historiese gebeure uit die verlede is nuttig (kyk 5.6). 'n Wetenskap kan andersins net ter wille van homself beoefen word sonder dat dit noodwendig nuttig moet wees.

Die objektiwiteit van die geskiedskrywer is ook al dikwels in die verlede bevraagteken. Volledige objektiwiteit in geskiedenis is onbereikbaar, maar die geskiedskrywer moet nogtans na objektiwiteit strew (kyk 5.5.7). Subjektiwiteit moet egter nie gesien word as 'n diskwalifikasie vir wetenskapsbeoefening nie, maar eerder as 'n noodwendigheid. Die geskiedskrywer moet egter altyd sy uitsprake kan verantwoord (Stuart, 1980, p.33).

Dreyer (1974, p.135) het beweer dat die bestaan van Geskiedenis as wetenskap nie betwis kan word nie. Dit bevat 'n rasionele struktuur wat kennis nastreef en dit meedeel. Geskiedenis as wetenskap het 'n noukeurige, verfynde metode. Alle geskiedkundige werke beantwoord aan formele eise vir 'n sistematiese geheel net so goed soos ander wetenskaplike werke. Geskiedenis bemoei hom verder met die leefwêreld, lotgevallen en aktiwiteite van mense met 'n gerigtheid op die verlede.

'n Probleem is dat Wetenskap in skole gewoonlik behandel word as iets met resultate, maar nie Geskiedenis nie. Die historiese sy van Wetenskap dra verder heelwat by tot die begrip van wetenskaplike idees en sisteme. Wetenskap en Geskiedenis kan en behoort dus interaktief te handel.

5.4.3 Geskiedenis en ander dissiplines

Marwick (1993) verduidelik dat dit moeilik is om die gebied van Geskiedenis presies af te baken. Hy bespreek die verwantskappe tussen Geskiedenis en ander dissiplines onder die opskrif "The Place of theory: History, science and social science", waar hy die ander dissiplines in die volgende punte opsom:

1. Geskiedenis en Natuurwetenskap

Marwick noem verskille en ooreenkomste tussen Geskiedenis en natuurwetenskappe (p.151-152). Die historikus kan nie help om morele oordele te maak nie, al is dit slegs per implikasie of deur die waarde van sy seleksie van die feite. Hierdie oordele is van 'n tipe wat nie in die natuurwetenskappe teëgekomp word nie. Die uiteindelijke ooreenkoms tussen die mikpunte van wetenskaplikes en historici, naamlik die sistemiese navolging van kennis met die geloof dat hoe meer die mens weet, hoe groter sy of haar beheer oor die fisiese en sosiale omgewing is, kom die beste na vore as daar nie 'n rookskerm van valse ooreenkomste voorgehou word nie. Die woord 'wetenskaplik' is tradisioneel op verskillende wyses gebruik. Vandag beteken dit gewoonlik betreffende die natuurlike wetenskappe. Geskiedenis gebruik nie algemene wette en teorie soos wat die wetenskappe dit doen nie, maar dit is steeds 'n sistematiese dissipline, wat metodes en standaarde gebruik wat die respek van die strengste wetenskaplike behoort af te dwing (p.155).

Die toegewyde historikus is nie minder sistematies, presies of krities in sy navorsing as die chemikus of bioloog nie. Dit is nie in die metode waarmee sosiale Wetenskap verskil van fisiese Wetenskap nie, maar in die aard van die fenomene wat bestudeer word (p.156).

2. Geskiedenis en Sosiale Wetenskap

Soos wat die dissipline van Geskiedenis histories ontwikkel het, het dit geblyk dat die natuurlike plek daarvan by die 'kunste' of 'geesteswetenskappe' was, omdat dit direkte verbintenisse met Letterkunde en tale, asook met Filosofie, Kunstgeskiedenis en Musiek gehad het. Die vraag ontstaan of die veranderinge wat in die laaste paar dekades in historiese metodologie en benadering plaasgevind het, so groot was, dat Geskiedenis nou meer akkuraat onder die sosiale Wetenskappe getel word, as onder die kunste. Party kenners hou vol dat Geskiedenis beide kuns en wetenskap is. By Britse universiteite bestaan daar dikwels 'n skeiding tussen ekonomiese Geskiedenis en soms sosiale Geskiedenis, wat onder die sosiale wetenskappe geklassifiseer word en algemene Geskiedenis, wat deel vorm van die kunste (Marwick, 1993, p.157-160).

3. Geskiedenis en Geografie

Marwick (1993, p.162) voer aan dat daar agbare verbintenisse tussen geskiedenis en geografie is. Diplomatieuse en militêre geskiedenis vereis elementêre geografiese kennis en nasionale geskiedenis moet binne die gepaste geografiese konteks geplaas word. In die voorwoord vir sy *Histoire de France* stel Michelet (1833, 1869) (kyk Biografiese inligting) dat geskiedenis in beginsel op geografie gegrondves is. Hy het deur Frankryk geswerf om so eerstehandse indrukke van die veranderende landskap te versamel.

Volgens hom tas die skrywers van geskiedenis in die donker as hulle nie 'n geografiese basis het nie. Hy beveel aan dat die grond nie slegs as basis vir aksie gesien moet word nie, maar dat die invloed daarvan op voedsel en klimaat ook raakgesien moet word. Hierdie besorgdheid oor die geografiese konteks van geskiedenis was later sigbaar in die werk van Febvre, Bloch en Braudel (kyk Biografiese Inligting) en was 'n karaktereienskap van Franse historiese studie in die algemeen. Bloch het die leringe van Michelet (kyk Biografiese inligting) gehandhaaf en gesê dat die Franse landelike omgewing uit 'n tydperk in die verre verlede dateer en indien die wasige oorsprong daarvan gepeil wil word, die huidige landskap eers waargeneem en ge-analiseer moet word.

In 'n studie van 'n sekere gebied is dit fassinerend om te probeer om vroeë tydperke, wat al tot niet is, te ontsyfer onder die vorms van die hede en opvolgende lae wat tyd daarop gelê het. Onder die dorpe en stede van vandag, met hul paaie en velde, kan 'n prentjie van 'n vorige era deur middel van die oorblyfsels, gekonstrueer word (Marwick, 1993, p.162). Die terrein of gebied word dan as 'n palimpse in sy gelaagdheid beskou.

Geskiedenis is afhanklik van geografie. Hierdie noue verwantskap tussen geografie en geskiedenis is meer universeel en oor 'n langer tydperk herken as enige ander moontlike verwantskap tussen byvoorbeeld geskiedenis en sosiale wetenskap, maar dit is eers onlangs dat historici hulle na geografe gewend het in plaas van om hulle eie ongedissiplineerde afleidings te maak. Een van die vele sterk punte van Febvre en Bloch en die Annalesskool was dat hulle nie hul geografie versin het nie, maar dat hulle die samewerking van professionele geografe ingeroep het. In sy *A geographical introduction to history* (1925) het Febvre verklaar dat die studie van die verhouding van gemeenskappe in die verlede tot hul omgewings op 'n duidelike studie van die fisiese geografie moet berus.

In die ontwikkeling van die Aanvullende Notas vir 2000, is 'n week se lesingeenheidtemas aan die geologie en geografie van Suid-Afrika gewy (kyk Bylaag B). Van Onselen (1993) het die geologie en geografie van Suid-Afrika gebruik om die verspreiding van tradisionele landboutipes en bevolkingsgroepe te verduidelik. Die grootte van plase, sowel as die aanvraag vir arbeid is beïnvloed deur hierdie verspreiding en was 'n bepalende faktor in die ontwikkeling en bestaan van paternalisme in die Hoëveld. Die ontdekking van goud en diamante (geologie) het 'n merkbare invloed op die geskiedenis van Suid-Afrika gehad en was bepalende faktore in die argitektuur wat inheems ontwikkel het en uit die buiteland 'ingevoer' is. Die instroom van mense en geld het die voorkoms van Suid-Afrika vir ewig verander.

4. Geskiedenis en Sielkunde

Die oomblik wat 'n bespreking en ontleding van die motiewe en optredes van enkelinge en gemeenskappe ondersoek word, word die gebied van die Sielkunde betree. Die beheptheid met biografiese benaderings tot Geskiedenis het dikwels sielkundige insigte. As 'n mens terugkyk in die verlede van die mensdom, is daar een ooglopende eienskap, naamlik die hoeveelheid tyd, energie en menseleuens wat opgeoffer word vir oorlog. Hierdie ontstellende gedagte vereis analise aan die hand van die belangrike studies wat deur sosiale sielkundiges oor menslike aggressie gemaak word. Historici was in die verlede bekoor deur die oorsprong van oorloë, maar vandag is hulle meer besorgd oor die gevolge van oorloë. Die Sielkunde bemoei hom ook met die wêreldbeskouing, waarnemings en sienswyses van mense uit die verlede (Marwick, 1993, p.165-169).

5. Geskiedenis en Ekonomie

Die historikus word gedwing om, ongeag die tydperk wat hy bestudeer, 'n basiese kennis van die ekonomie te hê, omdat soveel van die mens se aktiwiteite besorgd is oor ekonomiese sake. In die Aanvullende Notas van 2000 (Bylaag B), word heelwat aandag aan ekonomiese faktore gegee, wat byvoorbeeld immigrasie van Britse burgers na die kolonie gemotiveer het, of wat aanleiding tot die Groot Trek gegee het. Argitektuur is direk afhanklik van die ekonomie en die geskiedenis van argitektuur kan slegs behoorlik begryp word, as daar 'n bewustheid van die ekonomiese klimaat van die betrokke tydperk gekweek word. Die relevante ekonomiese teorie is ook belangrik in die studie van die geskiedenis van dieselfde tydperk.

Die verskaffing van arbeid en werkloosheid is ook relevant en was bepalende faktore in die geskiedenis van Suid-Afrika. Dit het ook uiteindelik 'n invloed op die argitektuur gehad. (Sien byvoorbeeld 'Industrialisasie', Aanvullende Notas 2000, Bylaag B). Die versuim om te belê in tegniese opvoeding het volgens Reddy (1995) 'n invloed op die Suid-Afrikaanse ekonomie en voorstelle om dit reg te stel, (soos beskryf in Subprobleem 2) kan 'n invloed op die onderlig van Argitektuur hê.

'n Ekonomiese model is nie 'n presiese beskrywing van die realiteit nie, maar is eerder 'n abstrakte beskrywing van die manier waarop 'n ekonomiese stelsel werk. Hierdie beskrywing moet die kern van die ekonomiese stelsel saamvat. Die historikus vandag streef om die fundamentele ekonomiese analise te integreer met 'n subtiële waardering vir sosiale en kulturele tendense (Marwick, 1993, p.175).

6. Geskiedenis, Hoeveelhede en Rekenaars

Die behoefte aan kwantifisering is lank voor die ontwikkeling van moderne rekenaars en inligtingstechnologie aanvaar en daar is daarin voorsien. Statistiese verduidelikings is waardevol, omdat konkrete ondersteunende bewyse gebied kan word in plaas van net die tesis van die verlede. Volgens Marwick (1993) sal opleiding in rekenaartegniese beslis 'n onmisbare deel van nagraadse kursusse in historiese navorsingsmetodes word. Die rekenaar is egter nie meer onfeilbaar as ander metodologieë en soorte bronne nie. Historici wat rekenaars gebruik, het die gevoel dat hulle met 'n natuurwetenskaplike aktiwiteit besig is. Die rekenaar kan egter nie geesteshoudings en lewenskwaliteit bepaal nie (p.175 – 182).

7. Sosiologie, Antropologie en Staatsleer

Hierdie drie dissiplines se invloed is vanselfsprekend. Historici is gewoon daaraan om uitdrukkings soos 'geboortesyfer' of 'huweliksyfer' te gebruik. Dit is aangevoer as een van die redes vir die Groot Trek (Sien 'Groot Trek', Aanvullende Notas, Bylaag B). Politiek het 'n noemenswaardige invloed op die geskiedenis van Suid-Afrika. Historici beroep hulle dikwels op hierdie hulpwetenskappe.

8. Geskiedenis, Filosofie en ander geesteswetenskaplike dissiplines

Geesteswetenskappe is nie net gemoeid met 'n wêreld van voorwerpe nie, maar met die handeling of gedrag waardeur die gees tot uitdrukking kom. Die geesteswetenskappe is ingestel op die soektog na die samehang van menslike handeling.

Geskiedenis bemoei hom hoofsaaklik met die aktiwiteite van menslike wesens. Die begrip menswees val binne die veld van die historikus en is 'n wesenlike komponent daarvan.

Daar is egter probeer om die metodes, wat in die natuurwetenskappe gebruik is, na te volg in die uitsprake van Geskiedenis (kyk 3.7).

Die geesteswetenskappe is op 'n soektog na samehang en betekenis ingestel en die postulering van hierdie kundigheid is 'n eg menslike handeling. Geskiedenis is dus op grond van sy reflektiewe aard deel van so 'n soektog na samehang tussen al die diversiteite van menslike gebeure. Die samehang wat bestaan tussen persone en gebeure van die hede en verlede kan dien as voorbeelde om sekere samehange te begryp (kyk 4.3). Dreyer (1974) sê dat as hy sin aan sy eie lewe wil gee, hy moet weet wat betekenisvol in sy verlede is en wat waarde het, sodat hy in die toekoms daarna kan strew. Hy moet verder weet dat daar hoop is in hierdie strew van hom. Dit is dus die doel van Geskiedenis om verhoudinge in menslike handelinge uit die verlede, in die hede of in die toekoms aan die lig te bring.

Marwick (1993, p.284) las 'n interdisiplinêre werkstuk oor die verhouding tussen Filosofie en Geskiedenis, by sy ondersoek van Geskiedenis en ander wetenskappe. Hy verduidelik dit aan die hand van Hegel (kyk Biografiese inligting), wat die gedagte van Plato (kyk Biografiese inligting) se 'dialektiek' geneem het en dit op historiese studie toegepas het. Hierdie gedagte behels 'n argument, gevolg deur 'n teen-argument, wat tot 'n nuwe sintese lei. Volgens Hegel sal elke tydperk gekenmerk word deur dominante idees van 'n sekere tipe, naamlik die tese. Dieselfde tydperk moet egter ook daarbinne presiese weersprekende idees – die antitese – bevat. Antitese, wat teen tese werk, sal uiteindelik sintese produseer. Volgens hom het geskiedenis (die verlede) voorgekom as 'n groter ontwerp wat in vier toestande ontvou het: Oosters, Grieks, Romeins en Germaans.

Die dialektiek is deur Marx (kyk Biografiese inligting) oorgeneem, alhoewel op sy kop gekeer, om sodoende van toepassing op materiële ontwikkeling en nie idees te wees nie. Die dialektiek was vir Marx 'n vergestaltung van die teenstelling tussen die dominante klas van een tydperk en die klas wat van onder af opkom om dit uit te daag. Dit was die dryfkrag in die ontvouing van Marx se groter ontwerp: vanaf Asiëties, tot antiek, tot feodaal, tot bourgeois, tot die diktatorskap van die proletariaat, wat dan lei tot 'n uiteindelijke klasselose gemeenskap. Die Marxistiese uitkyk van geskiedenis word soms as die materialistiese interpretasie van geskiedenis beskryf, omdat dit 'n fundamentele klem op ekonomie en op die maniere van produksie plaas (p.285). Collingwood (1956, p.8-9) het gesê dat elke geslag geskiedenis moet herskryf.

Interdisiplinêre studies het in die laaste tyd toenemend gewild geword en het die sentrale plek van Geskiedenis beklemtoon. Historici het vir 'n geruime tyd ook die verband tussen Geskiedenis en Letterkunde en die kunste beklemtoon. Behalwe vir die gebruik van laasgenoemde as bronne, was historici amper altyd gretig om die betekenis van Geskiedenis te laat geld in die verskaffing van 'n konteks vir die studie van kulturele artefakte. Alle denke, godsdiens, kuns, musiek en letterkunde is die produkte van 'n spesifieke tydperk en gemeenskap. Die belangrikste eienskappe daarvan het moontlik min te doen met die historiese konteks, maar ten spyte daarvan, moet daar 'n begrip van die gemeenskap waarin die filosoof, komponis of digter gewerk het, wees, indien enige filosofie, kunswerk of letterkundige stuk ten volle verstaan wil word. Geskiedenis kan twee rolle hê. Dit kan help om te verduidelik hoe spesifieke kunswerke geproduseer is in die presiese vorm waarin dit uiteindelik voorkom en dit kan help met die verduideliking van wat verwysingselemente in kulturele artefakte genoem kan word, met ander woorde elemente wat verwys na werklike historiese omstandighede (Marwick, 1993, p.304).

Dit is egter gevaarlik om kulturele artefakte simplisties as 'n weerspieëling van 'n bepaalde periode, of as die uitdrukking van 'n bepaalde tydsgees, te beskou. Persoonlike

voorkeure, talent en omstandighede van die kunstenaar kan die finale vorm van 'n spesifieke kunswerk bepaal. 'n Behoorlike klem op die belang van die historiese konteks moet nie lei tot die aanname dat elke tydperk en gemeenskap besondere en verskillende eienskappe moet hê, wat outomatiese reaksies op die kuns sal hê nie. 'n Kunstenaar se werk word deur komplekse waardes gevorm, wat mettertyd in 'n spesifieke gemeenskap ontwikkel het. Hierdie waardes kan byvoorbeeld in Westerse gemeenskappe sy oorsprong in klassieke Griekeland hê. Historici benut kulturele artefakte as bronne, maar help ook om die konteks, waarbinne die artefak behoorlik verstaan kan word, te skep (p.305).

Van die baanbrekerswerk op die gebied van interdisiplinêre kulturele studies, is deur mense met Marxistiese oriëntasie uitgevoer. Een van die sterk punte van Marxisme, was die klem wat dit op die onderlinge verbande van menslike aktiwiteite gelê het. 'n Marxisties geïnspireerde begeerte om te verstaan hoe die waardes van 'n gemeenskap behou en oorgedra word, het as inspirasie gedien (p.308).

Daar is 'n argument wat aanvoer dat, aangesien interdisiplinêre studies so oneindig is, daar die beheer en dissipline van 'n teorie moet wees. Marwick (1993, p.309) voer aan dat, as die betrokke teorie egter verkeerd is, daar nie veel punt daaraan is om dit toe te pas nie.

Geskiedenis is gemoeid met 'n wye verskeidenheid menslike aktiwiteite binne 'n gemeenskap. Argitektuur is een van daardie aktiwiteite en is self gemoeid met 'n wye verskeidenheid menslike aktiwiteite binne 'n gemeenskap. Geskiedenis en die ander geesteswetenskappe het dieselfde doelstelling, naamlik die uitbreiding en ontwikkeling van die mens se waarneming en begrip van die wêreld rondom hom en die plek van die mensdom daarop (p. 312).

5.5 DIE ROL VAN TEORIE IN GESKIEDENIS

5.5.1 Inleiding

Daar is mense, binne en buite die historiese professie, wat voel dat Geskiedenis nie daarop aanspraak kan maak om as 'n gerespekteerde akademiese vak gesien te word, tensy dit 'n teoretiese liggaam het nie. Daar is dié wat die hoogste intellektuele uitdaging sien in die ontwikkeling en verfyning van 'n teorie (kyk 4.5). Die meeste van die geslag wat na vore gekom het in die jare sestig en sewentig, het die behoefte gehad om aan Geskiedenis die vorm en stiptheid van 'n duidelike gestelde teorie te gee. Von Ranke (kyk Biografiese inligting) het geglo dat hy metodes van bronnekritiek ontwikkel het, wat aan hom sou vertel 'hoe dit werklik gebeur het', maar sy gevolgtrekkings was gekleur deur sy diepe Protestante geloof en hy het aangeneem dat die groei van die nasiestaat deel van God se plan vir die mensdom was (Marwick, 1993, p.142-143).

In die studie van geskiedenis is dit seker dat, wanneer gemeenskappe ontwikkel en mettertyd verander, waardes, houdings, standaarde en gedagtes afwyk van wat normaal is (p.146).

Een van die maniere waarop historici daarteen kan waak om hul interpretasies van die verlede onbewustelik met hulle eie vooroordeel te assimileer, is deur hipoteses te formuleer, wat getoets kan word teen die beskikbare bewysmateriaal. So 'n hipotese is dalk niks meer as 'n voorlopige verklaring nie, wat na die lees van relevante sekondêre bronne aan die historikus voorgestel word en wat relevant tot die betrokke probleem is. 'n Hipotese is nie net 'n voorbereidende waardering of skatting van 'n spesifieke historiese gissing nie, maar reflekteer gewoonlik sekere aannames oor die aard van die

gemeenskap en die aard van kultuur. Historiese hipoteses lei tot 'n toepassing van *teorie*. In heelwat dissiplines verteenwoordig teorie die abstraksie van veralgemenings, wat gemaak is uit 'n versameling van bevindinge wat die gevolg van navorsing was. Historici gebruik die term selde in hierdie sin. Teorie vir historici beteken gewoonlik die raamwerk van interpretasie wat beweegkrag aan 'n ondersoek verleen en sy uitkoms beïnvloed. Historici verskil oor die egtheid van hierdie prosedure. Party verbind hulself ten volle tot 'n spesifieke teoretiese oriëntasie, party erken die stimulus wat 'n teoretiese vertrekpunt kan bied, maar weerstaan enige oplegging van teorie op historiese bewysmateriaal, terwyl ander enige gebruik van teorie as 'n slu indringing op die outonomie van Geskiedenis as dissipline beskou (Tosh, 2000, p.134).

Die praktyk van Geskiedenis word sterk beïnvloed deur twee heeltemal verskillende liggamme van teorie. Historici het tradisioneel staatgemaak op hul tegnieke om bronne te kritiseer sodat die betekenis wat mense in die verlede aan hul ervarings gegee het, vasgevang kon word. Historici het intussen toenemend die insigte van ander dissiplines erken, soos Psigo-analise, Letterkundige Teorie en bowenal Kulturele Antropologie. Die tweede liggaam van teorie handel oor die aard van die gemeenskap. In die praktyk kan geen historikus, wat die belangrikste veranderinge in die pre-moderne en moderne wêreld wil verstaan, bekostig om sosiale teorie te ignoreer nie. Dit is die hoofrede hoekom Marxisme so invloedryk was en waarom dit nog voortdurend deur historici toegepas word, selfs al lyk die politieke toekoms van Kommunisme so onbelowend.

5.5.2 Probleme

Sosiale teorie ontstaan uit die probleme wat deur drie aspekte van historiese verduideliking voorgestel word. Die eerste probleem is om die interafhanklikheid van elke dimensie van menslike ervaring op 'n gegewe tydstip te deurgrond. Dit was nie 'n groot probleem vir die meeste historici in die praktyk tot die einde van die negentiende eeu nie, omdat hul belangstelling geneig het om beperk te wees tot politiese en konstitusionele geskiedenis. Gedurende die twintigste eeu het die groter veld van historiese navraag en die groter volume bewysmateriaal beskikbaar, egter 'n selfs groter vermoë vereis om in terme van abstraksies te dink. 'n Algehele Geskiedenis, wat nie in kompartemente verdeel is nie, is nie bereikbaar sonder 'n konsep oor hoe die komponente van menslike ervaring as 'n geheel saamgebind word nie. Die meeste van hierdie konsepte is afhanklik van analogieë met die fisiese wêreld. Die samelewing word waargeneem as 'n organisme, 'n meganisme of 'n struktuur.

Die tweede probleem wat die toepassing van teorie aanvra, is die teorie van historiese verandering. Historici spandeer die meeste van hul tyd om verandering of die afwesigheid daarvan te verduidelik. Die vraag word sonder uitsondering gevra of die hoofomwentelinge in geskiedenis sekere kenmerke in gemeen het en of historiese verandering deur 'n motor aangedryf word (Tosh, 2000, p.135).

Die derde en mees ambisieuse uitgangspunt is teorieë wat nie net wil verduidelik hoe historiese verandering plaasgevind het nie, maar ook die rigting waarin alle verandering beweeg. Hierdie teorieë is besorgd oor die interpretasie van die menslike lot deur betekenis aan geskiedenis toe te skryf. Middeleeuse skrywers het geskiedenis gesien as 'n lineêre oorgang, wat deur goddelike voorsiening beheer word, vanaf die Skepping tot die Laaste Oordeel. Teen die agtiende eeu is hierdie gedagte gesekulariseer as die gedagte van vooruitgang. Geskiedenis is geïnterpreteer as die storie van materiële en intellektuele verbetering, waarvan die uitkoms in die toekoms die oorwinning van rede en menslike geluk sal wees. Op die kontinent in die negentiende eeu het Geskiedenis die opkoms van nasionale identiteite en hul politieke uitdrukking in die nasiestaat beteken.

Vandag is daar nog heelwat teorieë van progressiewe verandering wat steeds historiese interpretasies in die ekonomiese en sosiale sfeer stut (p.136).

5.5.3 Verwerping van teorie deur sommige historici

Sommige historici verwerp die gebruik van teorie heeltemal. Hulle het twee moontlike redes om dit te doen. Die eerste argument is dat daar wel patrone en reëlmatighede in geskiedenis mag wees, maar handhaaf dat dit nie toeganklik tot gedissiplineerde navraag is nie. Volgens hierdie uitkyk is teoretiese geskiedenis spekulatief en moet dit gelos word vir die filosowe en profete. Amper enige teorie kan 'bewys' word deur 'n indrukwekkende versameling van individuele oomblikke aan te voer, om in die vereiste patroon te pas.

Teorie geöriënteerde Geskiedenis is beslis vatbaar vir hierdie probleme, maar dieselfde geld vir die werk van historici, wat teorie verwerp en salig onbewus bly van die aannames en waardes wat hulle eie keuse en interpretasie van bewysmateriaal inlig.

Die pad vorentoe is nie om terug te trek in 'n ontasbare empirisme nie, maar om hoër standaarde toe te pas op die toets van teorieë. Wanneer die seleksie van getuïenis nie vermy kan word nie, moet dit 'n verteenwoordigende seleksie wees, wat beide teenoorgestelde en ondersteunende aanduidings sal blootstel. 'n Gegewe teorie mag moontlik aanspreeklik wees vir 'n gedeelte van die getuïenis ten opsigte van die probleem, maar dit is nie genoeg nie. Dit moet aanpasbaar wees met die grootste gedeelte van die bewysmateriaal in sy geheel. Dit veronderstel dat historici hulle in 'n sekere mate sal losmaak van hul teorieë en dat hulle bereid sal wees om hul taktiek te verander as daar te min bewyse is (Tosh, 2000, p.137).

Die tweede en meer uitdagende aanval bevraagteken die geldigheid van teorieë in die geskiedenis op grond daarvan dat dit die kern van die dissipline ontken. Die menslike kultuur is so divers, dat ons die mens net in sekere tydperke en plekke kan verstaan. Hy bly 'n onreduseerbare onderwerp. Modelle van menslike gedrag is daarom misleidend. Die werk van die historikus is om gebeure en omstandighede in hul unieke individualiteit en op hulle eie terme te herkonstrueer. Hul interpretasies is slegs van toepassing op spesifieke omstandighede. Niks word daaruit gebaat om historiese omstandighede, wat deur tyd en ruimte geskei is, met mekaar te vergelyk nie. Die historiese uitkyk is per definisie teen stelselvorming. Hierdie uitgangspunt vang die kern van historisisme vas, soos wat dit in die negentiende eeu uiteengesit is. Von Ranke se opdrag dat historici die verlede moet bestudeer sodat hulle kan wys hoe dinge regtig was, was hoofsaaklik bedoel as 'n teenmiddel tot die groot ewolusionêre skemas van historici van die Verligting as volgelingen van Hegel (kyk Biografiese inligting). In sy vertellende styl was hy teen abstraksie en veralgemening.

Die redes hoekom geskiedenis teorieë verwerp word, word nou verbind met 'n ander argument, naamlik dat teorie nie net die 'uniekheid' van gebeure ontken nie, maar ook die waardigheid van die individu en die mag van menslike agentskap. Die slegste van hierdie uitgangspunt is daardie teorieë wat die sluwe effek het, om die historiese proses te beskou as 'n onvermydelikheid, wat onmoontlik deur individue verander kan word. Die teenoorgestelde van hierdie determinisme is die verwerping van enige betekenis in geskiedenis verby die bydrae en die onvoorsiene (p.138).

Tradisionalistiese skram weg van een van die belangrikste gevolge van om teorie geöriënteerde Geskiedenis te skryf, naamlik om Geskiedenis in 'n afhanklike verwantskap te plaas met die sosiale wetenskappe. Hulle handhaaf dat teorie-gesentreerde historici nie hulle eie modelle ontwikkel nie, maar die teoretiese bevindinge van Sosiologie,

Sosiale Antropologie en Ekonomie toepas. Hierdie dissiplines se fokus is op die hede en nie die verlede nie en is slegs in Geskiedenis geïnteresseerd as 'n toetsgrond vir hulle eie teorieë. Die Geskiedenis professie is so teen teorie as gevolg van sy konserwatisme (p.139).

Allereers word die bewering dat teorie afbreuk doen aan die uniekheid van historiese gebeure, oorweeg. Historici het nog nooit oor gebeure geskryf asof hulle uniek was nie, omdat dit onmoontlik is om dit te doen. 'n Gebeurtenis moet gesien word asof daar 'n mate van reëlmatigheid en konstantheid is en asof dit aan 'n sekere tipe gebeurtenis behoort, met eienskappe in gemeen, anders verloor dit van, of al sy betekenis. As die gebruik van veralgemenende konsepte ons atent maak op die reëlmatighede in die materiaal, stel dit ons ook bloot aan daardie aspekte wat kategorisasie weerstaan en wat die gebeurtenis of omstandigheid sy unieke kwaliteite gee (p.140).

Ook die bewering dat Geskiedenis die regmatige gebied van die individu is, lyk misleidend as dit van naderby beskou word. Historici word meestal verplig om mense in groepe te klassifiseer, of dit volgens nasionaliteit, geloof, beroep of klas is. Hierdie groter identiteite gee aan hulle betekenis as sosiale wesens. Die klem wat historici plaas op groepaktiwiteite is nie daarom 'n ontkenning van menslike individualiteit nie, maar eenvoudig 'n erkenning dat wat die individu in gemeen doen met ander, gewoonlik 'n veel groter uitwerking histories het, as enige iets anders wat die individu doen. Teorie verminder nie die waarde van die individu nie, maar poog om die beperkinge wat mense se vryheid inperk, te verduidelik en deur dit te doen, word patrone in geskiedenis ontbloot. In teenstelling daarmee, is dit waarskynlik dat die historikus, wat daarop aandring dat hy uitsluitlik op die individu se denke en aksies fokus, geen vorm tot sy werk sal hê nie.

Ten opsigte van die beweerde gevaar van die onderdompeling van Geskiedenis in die sosiale wetenskappe, is daar sterk redes hoekom historici ook gebruik moet maak van teorieë in aanverwante wetenskappe. Die sosiale wetenskappe is per definisie besorgd oor wat mense in hul groepe doen, eerder as individue en omdat hul studie hele gemeenskappe omvat, het sosiale wetenskaplikes van die begin af teorie nodig gehad indien hulle enigsens met hierdie onderwerp betrokke wou raak. Die gebruik wat historici van hierdie teorieë maak, is net 'n erkenning van die voorsprong van die sosiale wetenskappe in hierdie verband. Geskiedenis is nog altyd beïnvloed deur teorieë van buite, maar dit is slegs in die laaste veertig jaar wat historici begin het om van die groot verskeidenheid van teorieë uit die sosiale wetenskappe gebruik te maak (p.141).

Daar bestaan egter twee probleme. Die een is dat van hierdie teorieë op beperkte aktiwiteitsgebiede gemik is. Indien dit sonder meer op 'n kunsmatige manier op 'n breë historiese tema toegepas word, kan dit 'tonnelvisie' tot gevolg hê. Die ander probleem handel oor die sogenaamde onbetrokkenheid wat sosiale wetenskappe tot Geskiedenis het. Dit is waar dat van die werk wat deur historici van die sosiale wetenskappe ge'leen' word, vlak en onkrities is en dat historici te maklik aanvaar het dat teorie waarde vir en objektief is. Hierdie probleem is dus nie sonder basis nie.

Nie een van hierdie besware is egter genoeg rede om teorie geheel en al te vermy nie. Historici moet net selektief wees oor wat hulle aan boord neem. Hierdie teorieë moet gesien word as vertrekpunte. Die resultate van historiese werk moet wees om die teorieë te wysig en om in plaas daarvan teorieë daar te stel, wat 'n werklike kruisbestuiving tussen Geskiedenis en sosiale wetenskappe sal verteenwoordig. Beide kante kan dan uit hierdie resultate voordeel trek (Tosh, 2000, p.142).

5.5.4 Paradigmas en Skole

1. Negentiende en twintigste eeu

Marwick beskryf uitgangspunte soos dié van tradisionele Marxiste en Arnold Toynbee (in sy boek *A Study of History*), waar geskiedenis ontvou in reaksie tot sekere imperatiewe, gewoonlik in 'n besliste rigting of reeks stadia, of reeks siklusse, as tipies negentiende eeus. Volgens hom kan historici in die laat twintigste eeu (die tyd van skeptisisme en gesofistikeerde metodologieë), nie werklik verwag om die bestaan van oorkoepelende patrone in geskiedenis te bevestig nie (Marwick, 1993, p.9).

Negentiende eeuse historici in Wes-Europa en Noord-Amerika het hulle hoofsaaklik toegespits op regerings en belangrike persone en op die ontwikkeling van 'n nasionale bewustheid en die groei van politieke Liberalisme. Twintigste eeuse historici was meer geïnteresseerd in ekonomiese en sosiale demokrasie en het hulle gewend tot ekonomiese en sosiale geskiedenis, na groepe en weg van individue. Historici in die Westerse lande het tradisioneel slegs belang gestel in hul eie beskawings en het die res van die wêreld (indien enigsins) gesien in terme van hul interaksie met Westerse kulture. Noudat nuwe nasionaliteite deur die wêreld raakgesien word, is daar 'n opkoms van byvoorbeeld die geskiedenis van Afrika. Koloniasie het intussen in skande verval en 'n poging word aangewend om die verskillende beskawings wat daarby betrokke was, te bestudeer volgens hulle inheemse ontwikkeling, eerder as volgens hulle kontak en konflik met die Weste.

Die ontploffing van geskiedkundige studies aan die begin van die negentiende eeu is gedeeltelik deur die opening van die hoof Europese argiewe beïnvloed. Klem word deesdae geplaas op probleme soos bevolkingsgroei of die sosiale stratifikasie van klein gemeenskappe, wat ontvanklik vir vandag se gesofistikeerde tegnieke van kwantifisering is (p.22).

Die hele gees waarmee Geskiedenis geskryf word, wissel volgens die heersende gelowe van die tyd. Aan die einde van die negentiende eeu het Lord Acton (kyk Biografiese inligting) geglo dat dit sy plig is om openlike morele oordele uit te spreek. Historici in die twintigste eeu is nie meer so seker daarvan nie. Negentiende eeuse historici het geglo dat feite bevestig kon word 'soos wat hulle werklik was' en om die verlede as 'n ontvouende proses voor te stel, wat 'n geloof in vooruitgang van geslag tot geslag impliseer. Die ontplooiing van die verlede is gesien as onderhewig aan 'n reeks algemene wette. Historici van die vroeë twintigste eeu, wat in die skadu van Freud en Einstein (kyk Biografiese inligting) gewerk het, het 'n houding van 'historiese Relatiewisme' ontwikkel, as reaksie op die vroeëre geloof in objektiwiteit. Meer onlangse historici, wat deur oorloë en sosiale omwentelinge geleef het, het geneig om die gedagte van 'kontinuiteit' in geskiedenis in twyfel te trek en om die spanning tussen individue en groepe, wat gereeld lei tot geweld en bloedvergieting, noukeurig te ondersoek (p23).

Daar is verskillende benaderings wat deur historici gevolg word. Historiografe het onlangs die werke van Kuhn (1970) (kyk Biografiese inligting) gevolg, wat voorstel dat wetenskaplike studie van een paradigma na 'n ander beweeg. Hierdie paradigmas en paradigmataverskuiwings is op die ontwikkeling van geskiedkundige geskryfte toegepas. Daar bestaan egter nie konsensus tussen die verskillende skrywers nie. Stoianovich (1976, p.25–36), in sy studie van die Annalesskool, sien die hele geskiedenis van geskiedskrywing as deur drie paradigmas gedek, wat sy hoogtepunt in die Annales of 'funksioneel-strukturele' benadering bereik. Die ander twee is 'voorbeeld geskiedenis' (waarvan die doel die opleiding vir openbare diens is) en 'ewolusionêre geskiedenis' (geskiedenis wat mettertyd verander). Higham vind egter ses verskillende paradigmas

(wetenskaplike Geskiedenis, nuwe Geskiedenis, Relatiewisme, konserwatiewe Ewolutionisme, progressiewe Geskiedenis en nuwe linkse Geskiedenis). Die mode en styl van Geskiedenis verander soos wat lewenstyle, asook politieke en ekonomiese organisasie verander. Marwick (1993, p.26) beweer egter dat die geskiedenis van geskiedskrywing nie in netjiese kompartemente opgekap kan word nie. Die verkenning van die verlede is 'n verenigende, eerder as 'n verdelende, omdemering.

Tydens die negentiende eeu het historiese bewusheid begin om die kenmerkende hoedanigheid van professionele historici te word. Dit was egter eers in die middel van die negentiende eeu, wat al die elemente van historiese bewusheid saamgebring is in 'n historiese praktyk wat algemeen herken is as die behoorlike manier om die verlede te bestudeer. Dit was die bereiking van Historisisme wat in Duitsland ontstaan het en gou oor die res van die Westerse wêreld versprei het. Die fundamentele premiese van Historisisme was dat die outonomie van die verlede gerespekteer moes word. Die verlede moes weer lewendig gemaak word. Daar is verder gehandhaaf dat eietydse kultuur en instellings slegs histories verstaan kan word. Geskiedenis het dus die sleutel tot die begrip van die wêreld gehou. Historisisme het die akademiese sy van die Romantiese beweging se obsessie met die verlede verteenwoordig (Tosh, 2000 p.5). Die hooffiguur in hierdie beweging was Von Ranke (1952, p.74).

2. Positiwisme

Tydens die negentiende eeu was daar twee posisies wat sterk van mekaar verskil het, ten opsigte van of Geskiedenis 'n wetenskap was, of nie. Vandag het die debat verskuif na die aard van taal en die mate waartoe dit betrekking het op die werklike wêreld, van die verlede en van die hede.

Positiwisme is die naam wat aan die filosofiese kennis gegee is, wat in die klassieke negentiende eeuse benadering uitdrukking gevind het. Die sentrale vraag in die debat van Geskiedenis en Wetenskap was altyd oor of die mensdom bestudeer moet word op dieselfde wyse as ander natuurlike fenomene. Dié wat 'ja' op hierdie vraag antwoord, word verbind aan die metodologiese eenheid van alle vorms van navraag oor die menslike en natuurlike orde. Hulle beweer dat Geskiedenis dieselfde prosedures volg as die natuurwetenskappe en dat die bevindinge daarvan volgens wetenskaplike standaarde beoordeel behoort te word. Hulle stem saam dat geskiedkundige kennis slegs geldig is deur die wetenskaplike metode. Die basis van alle wetenskaplike kennis was die nougesette waarnemings van die werklikheid deur die belangelose of onpartydige, 'passiewe' waarnemer en die uitkoms van herhaalde waarnemings van dieselfde fenomene was 'n veralgemening of 'wet' wat by al die bekende feite gepas het en die waargenome gereeldheid verduidelik het. Die aanname van hierdie 'induktiewe' of 'empiriese' metode, was dat veralgemenings logies uit die data gevloei het en dat wetenskaplikes hul taak sonder vooroordeel of morele betrokkenheid benader het.

Wetenskap het ongeëwenaarde prestige tydens die negentiende eeu geniet. Die implikasies van Positiwisme vir die praktyk van Geskiedenis is duidelik. Die eerste plig van die historikus is om feitekennis oor die verlede te versamel. Hierdie feite word bevestig deur kritiese metodes op die primêre bronne toe te pas en sal uiteindelik bepaal hoe die verlede verduidelik of interpreteer moet word. In hierdie proses is die gelowe en waardes van historici irrelevant. Hulle is net besorgd oor die feite en veralgemenings waartoe hulle logies gelei word. Comte (kyk Biografiese inligting) was die invloedrykste Positiwistiese filosoof van die negentiende eeu (Tosh, 2000, p.109).

3. Marxisme

Marxistiese interpretasie van geskiedenis kan waardeer word in die konteks van die gevare en geleenthede wat by elke omdemering in teoretiese Geskiedenis teenwoordig is. Marx word gewoonlik geassosieer met 'n groue determinisme en uiterste sinisme oor die menslike natuur, behalwe vir dié wat reeds Marx gelees het. Die meeste voorstelle van Marx is rofweg vereenvoudig deur Marxiste. Sy teorieë het sekere implikasies gehad ten opsigte van die werklike skryf van Geskiedenis. Hy het sy teorie gesien as 'n studiegids en nie 'n plaasvervanging vir studie nie. Hy het die teorieë van sy tydgenootlike historici verwerp, maar nie historiese studie as sulks nie. Hy het nooit 'n duidelike Geskiedenismetodologie ontwikkel nie. Historici wat binne die Marxistiese tradisie gewerk het, moes vertolkende werk doen. Belangrike werk oor Marxistiese teorie is gedoen in die jare dertig, maar is hoofsaaklik gedoen deur lede van die Kommunistiese Party wat met agterdog bejeen is. Sedert die jare vyftig was Marxistiese benaderings tot Geskiedenis meer invloedryk en is gedoen deur historici wat niks met die Kommunistiese Party te doen gehad het nie en wat in sekere gevalle glad nie polities aktief was nie. Die werklik rede vir die aanslag wat Marxisme vind, is dat dit so goed in die historikus se behoefte aan teorie voorsien en in al drie die gebiede waar teorie nie weggelaat kan word nie, naamlik sosiaal, ekonomies en polities. Die diversiteit van Marxistiese historiografie is die treffendste as die groei daarvan ondersoek word. Marxistiese historiografie het 'n aantal van die groot vrae van geskiedenis na die fokus van die studie gebring (Tosh, 2000, p.142 - 159).

4. Idealisme

Idealisme verwerp die fundamentele aanname van Positiewisme. Volgens hierdie uitgangspunt, moet menslike gebeure versigtig onderskei word van natuurlike gebeure, omdat die identiteit van die navraer en sy onderwerp die pad open na 'n voller begrip as enige iets waartoe die natuurwetenskaplike kan streef. Waar natuurlike gebeure slegs van buite verstaan kan word, het menslike gebeure 'n essensiële 'binneste' dimensie, wat deur die intensies, gevoel en mentaliteit van die betrokkenes opgemaak word. Dit is afhanklik van intuïsie en empatie, kwaliteite wat geen plek het in die klassieke uitgangspunt van die wetenskaplike metode nie. Historiese kennis is daarom inherent subjektief en die waarhede wat dit ontbloot is nader aan die kunstenaar se waarheid, as aan die wetenskaplike se waarheid. Historici is verder bemoeid met die individu en die unieke gebeurtenis.

Von Ranke se roem as die kampioen van streng kritiek het soms toegelaat dat die klem wat hy gelê het op kontemplasie en verbeelding, obskuur geraak het. Collingwood (1956) (kyk Biografiese inligting) het volgehou dat alle geskiedenis essensieel die geskiedenis van denke is en dat dit die geskiedkundige se taak is om in sy eie gedagtes die denke en bedoelinge van individue in die verlede herop te voer (Tosh, 2000, p.110).

5. Steeds belangrike verskille tussen natuurwetenskappe en Geskiedenis

Die Positivistiese teorie is nie meer oortuigend in die wetenskaplike gemeenskap nie. Passiewe waarneming word nie meer gesien as kenmerkend van die wetenskaplike metode nie. Alle waarneming, of dit van die natuurlike of van die menslike wêreld is, is selektief en vooronderstel daarom 'n hipotese of teorie. Volgens Popper (1957) (kyk Biografiese inligting) bestaan wetenskaplike kennis nie uit wette nie, maar uit die beste beskikbare hipoteses. Dit is voorlopige, eerder as sekere, kennis. Ons begrip vorder deur die formulering van nuwe hipoteses wat verby die huidige beskikbare bewyse gaan. Omdat hipoteses verby die bewyse gaan, behels dit skielike insig of 'n verbeeldingryke sprong. Die wetenskaplike metode is daarom 'n dialoog tussen hipoteses en gepoogde weerlegging, of tussen kreatiewe en kritiese denke. Vir historici is dit 'n meer passende definisie van wetenskap as die een wat dit vervang het. Alhoewel Geskiedenis en

natuurwetenskappe in sommige van hulle fundamentele metodologieë saamgevloei het, is daar steeds belangrike verskille. Daar word eerstens meer verbeelding aan Geskiedenis toegelaat, nie net by die formulering van hipoteses nie, maar regdeur die denkproses van die historikus. Historici is nie slegs daarmee bemoed om die verlede te verduidelik nie, maar wil dit ook herkonstrueer en herskep, om te wys hoe die lewe ervaar is, sowel as hoe dit verstaan kan word. Dit vereis 'n verbeeldingryke verwikkeling met die mentaliteit en atmosfeer van die verlede (Tosh, 2000, p.115).

6. Die Franse Annalesskool

Hierdie Franse historici het gepoog om 'n 'algehele geskiedenis' te verkry. Hiermee word nie 'n wêreldgeskiedenis bedoel nie, maar 'n integrasie van alle soorte, metodes en aspekte van geskiedenis; 'n periodieke geskiedenis waar dieselfde verskynsels oor 'n lang tydperk beskou word en 'n struktureel-funksionele benadering, wat op die kontinuïteite en stelsels van 'n gemeenskap konsentreer. Braudel (kyk Biografiese inligting) wou Geskiedenis onder die sosiale wetenskappe, met ander woorde geesteswetenskappe insluit (Stanford, 1998, p.25).

Die voertuig vir breër geskiedenis, wat Bloch en Febvre (kyk Biografiese inligting) nagestreef het, was die joemaal wat hulle gesamentlik in 1929 die wêreld ingestuur het: *Annales d'histoire économique et sociale* wat daarna as slegs *Annales* bekend gestaan het. Bloch en Febvre het in die eerste uitgawe na die rif tussen historiese en sosiale studies verwys. Die sukses van *Annales* het in die kombinasie van 'n wye benadering en hoë standaarde van kundigheid gelê, sowel as in die onpartydigheid van eerlike werk, wat deur soliede navorsing ondersteun is. Daar was nie 'n kortpad tot 'n interessanter, meer integrale en meer menslike geskiedenis nie. As die ouer skole van politieke en konstitusionele geskiedenis onbevredigend was, was dit omdat dit ooreenvoudigde gevolgtrekkings gemaak het. *Annales* het nie probeer om geskiedenis aan 'n wyer gehoor te kommunikeer nie en was op kundiges gerig. Dit het 'n hele skool van beter geskiedskrywing opgelewer. Na Bloch se dood is die onvoltooide manuskrip *The historian's craft* (1954) in Engels gepubliseer. Dit is 'n menslike getuigskrif oor sy persoonlike geloof in geskiedenis en 'n manifest namens die gevorderdste skool van geskiedskrywing in die jare tussen die twee Wêreldoorloë. Bloch begin met die vraag: "Wat is die gebruik van geskiedenis?" Hy beskryf geskiedenis as poësie en noem die onbetwisbare fassinatie daarvan, maar beklemtoon dat dit nie net vermaak nie, maar dat dit tot begrip bydra. Begrip is noodsaaklik vir rasoniese optrede. Hy herken die menslike en sosiale behoefte aan geskiedenis en noem dat geskiedenis slegs 'n breukdeel van die universele strewe na kennis is. Hy bied daarna 'n definisie van geskiedenis as die wetenskap van mense in 'n tydperk, maar verwerp die debat oor of geskiedenis kuns of wetenskap is (Marwick, 1993, p.80 –81).

7. Die 'nuwe' Amerikaanse skool

Amerika was die produk van die interaksie van ekonomiese, politiese en sosiale kragte wat in kontak met vreemde geografiese faktore was. Hierdie begrip het in die dertiger jare tot die 'nuwe' Amerikaanse geskiedenis aanleiding gegee. Die mikpunt van die 'nuwe geskiedenis' was om die opsê van feite te vermy en feite is getoets deur die vraag of dit die leser sal help om die betekenis van 'n tydperk van menslike ontwikkeling of die ware aard van 'n instelling te besef. Dit was doelbewus presentisisties ('present-minded') omdat dit geskiedenis wou gebruik om die hede te verduidelik. 'n Relatiewistiese posisie is hierdeur ingeneem. Spesiale aandag is aan ekonomiese kragte gegee en daar is gebruik gemaak van die ontdekkings van sosiale wetenskaplikes (Marwick, 1993, p.72 – 83). Die

bereikings van die 'nuwe' historici was dat hulle kundige studiegebiede van die verlede, wat vroeër afgeskeep of net die onderwerp van spekulاسie was, herondersoek het.

8. Postmodernisme

In die laaste twee dekades van die C20 was daar 'n intellektuele skuif in die geesteswetenskappe wat Historisisme as die basis vir Geskiedenis en alle ander teks-gebaseerde dissiplines verwerp het. Dit is Postmodernisme. Die kenmerk daarvan is die voorkeur wat dit aan taal bo ondervinding gee, wat lei tot skeptisisme oor die menslike kapasiteit om die eksterne wêreld en veral die menslike wêreld, waar te neem en te interpreteer (Tosh, 2000, p.123).

In plaas van historiese verduideliking, bied Postmoderne geskiedenis slegs intertekstualiteit, wat handel met diskursiewe verhoudings tussen tekste en nie met kousale verwantskappe tussen gebeure nie. Historiese verduideliking word beskou as niks meer as 'n drogbeeld om dié wat nie 'n wêreld sonder betekenis in die oë kan staar nie, te troos. Volgens die Postmoderne uitkyk word identiteit deur taal gekonstrueer. Dit is gefragmenteer en onstabiel omdat dit die fokus van mededingende redevoerings is. Individue en groepe wat tradisioneel die betrokkenes in geskiedenis was, word gedekonstrueer en dit beteken dat Geskiedenis nie meer 'n groot storie het om te vertel nie. Die nasie, die werkersklas en selfs die gedagte van vooruitgang los alles op in diskursiewe konstruksies. Kontinuiteit en ewolusie word verwerp ten gunste van diskontinuiteit, soos byvoorbeeld Foucault (kyk Biografiese inligting) se opvatting van vier onverbinde historiese eras (of **épistemes**) sedert die sestiende eeu (p.125).

Geskiedenis word 'n diskursiewe praktyk, wat mense gerig op Presentisisme ('present-mindedness') in staat stel om na die verlede te gaan, daar rond te krap en dit voldoende te herorganiseer volgens hul behoeftes. Aanhangers van Postmodernisme beweeg nader aan Relatiewisme, deur 'n pluraliteit van meewerkende interpretasies, almal geldig of ongeldig, te aanvaar en selfs te verwelkom. Historici ontbloom nie die verlede volgens hulle nie, maar vind dit uit. Die onderskeid tussen feit en fiksie word dan onduidelik (p.126).

Historici moet Postmodernisme self in sy historiese konteks plaas en herken dat dit geplaas is in 'n spesifieke kulturele oomblik. Postmodernisme is 'n reaktiewe fenomeen (teen Modernisme se geloof in die doeltreffendheid van gedissiplineerde, rasonele ondersoek). Postmodernisme toon 'n begeerte na iets nuuts en na die bevryding van vorige geslagte. As geskiedenis wel geen betekenis het, soos wat Postmoderniste eis nie, moet ons ten volle verantwoordelik raak om betekenis in ons eie lewens te kry, hoe kleurloos en veeleisend dit ookal mag wees. Geskiedenis soos wat dit tradisioneel verstaan is, word nie net onprakties nie, maar ook irrelevant.

Tydens die religieuse oorloë in Europa in die sestiende en sewentiende eeue, is historici deur filosowe gesien as liggelowige bedrieërs en hul bronne is afgeskryf as onbetroubaar. Negentiende eeuse historici is aangeval deur Relatiewiste, wat aangevoer het dat die absolute historiese waarde 'n drogbeeld was. Twyfel oor die status van die 'werklike' en ons vermoë om dit in die verlede of in die hede te begryp, was sedert die antieke Griekse beskawing deel van die Westerse filosofiese tradisie. Hierdie bleek prognose neem egter nie die feit in ag, dat historici reeds besig is om aspekte van die Postmoderne perspektief te assimileer nie (p.127).

Verder het die Postmoderne kritiek van geskiedskrywing positiewe reaksies onder historici gehad. Daar is 'n nuwe bewustheid van geskiedskrywing as letterkundige vorm en meer gewilligheid om te eksperimenteer. Die Postmoderne dekonstruksie van

redevoering as 'n vorm van kulturele mag, maak dit moeilik om te ignoreer dat geskiedskrywing self 'n uitdrukking van kulturele leierskap kan wees. Dit het op sy beurt geleenthede oop gestel vir radikale stryd deur groepe wat van tevore uit formele geskifte gesluit was (p.128).

5.5.5 Historiese bewustheid

1. Definisie

Historiese bewustheid berus op die drie beginsels van *verskil*, *konteks* en *proses*. Die eerste verantwoordelikheid van die historikus is om die kloof wat ons eie tyd skei van alle vorige tye, te erken en hierdie *verskil* in ag te neem. Geskiedenis bied 'n onontbeerlike geleentheid om lewenservaring op te doen, wat eenvoudig nie in die mens se eie lewe moontlik is nie. Kunshistorici het al lankal die standpunt ingeneem dat die kreatiewe ontsluiting van die verlede 'n inventaris van bates is, waarvan die waarde deur latere geslagte erken sal word. Westerse kuns het byvoorbeeld oor en oor die klassieke Griekse en Romeinse tradisies herwerk en verwerp. Tosh (2000) sien anachronisme, die ondeurdagte aanname dat mense in die verlede soos mense vandag opgetree of gedink het, as een van die grootste foute. Ons huidige omstandighede bly irreduseerbaar nuut. Dit vereis uitvinding en nie nabootsing nie. Historiese verskil verskaf 'n onontbeerlike perspektief op die hede (Tosh, 2000, p.9-22).

Die tweede komponent van historiese bewustheid is *konteks*. Die onderliggende beginsel van alle historiese werk is dat die onderwerp wat ondersoek word, nie uit sy omgewing of konteks gehaal moet word nie. Historiese bewustheid beteken dus om die outonomie van die verlede te respekteer en om te probeer om die verlede te herkonstrueer, voordat insigte van die verlede op die hede toegepas word (p.9). Dit is 'n onvermydelike gewoonte van die mens om historiese analogieë te tref en dit word meestal onbewustelik gedoen. Dit is nie noodwendig nutteloos nie, maar daar moet nie gesoek word na 'n perfekte passing tussen die verlede en die hede nie. Die verlede moet steeds in sy konteks beskou word. Die idee dat geskiedenis homself nooit herhaal nie, beperk in 'n mate die selfvertroue waarmee historici voorspel. Die beheer van die toekoms is 'n illusie en dit is deel van die menslik toestand om met onsekerheid saam te leef (p.25).

Die derde fundamentele aspek van historiese bewustheid is *proses*, die verhouding tussen gebeure oor tyd. Hierdie gebeure word met meer betekenis belê, as wanneer dit op sy eie beskou sou word (p.9). Die mens kan homself op 'n ontplooiende baan plaas, wat aan hom 'n vashouplek op die toekoms gee en wat 'n mate van vooruitbeplanning toelaat (p.25).

Die beginpunt vir populêre kennis oor die verlede is die vereistes van die hede en die beginpunt vir Historisisme is die aspirasie om weer by die verlede in te gaan en dit te herskep. Een van die belangrikste take van historici is daarom om sosiaal gemotiveerde waninterpretasies van die verlede uit te daag (p.15).

2. Distorsies van historiese bewustheid

Respek vir *tradisie* word soms verwar met 'n sin vir geskiedenis, omdat dit betrekking het op 'n gevoel vir die verlede. In 'n gemeenskap waar sosiale of kulturele verandering plaasvind, of dit deur handel, sosiale hiërargie of politieke instellings aangetoon word, is 'n onkritiese respek vir tradisie teenproduktief. Dit onderdruk historiese verandering wat in die tussentyd plaasgevind het. Die gevolge van respek vir tradisie is besonder ontstellend in die geval van Nasionalisme. 'n Gevoel van eksklusiewe identiteit word gekweek, maar as Geskiedenis is dit nie altyd getrou nie. Alles in die verlede, wat die vereiste selfbeeld

weerspreek, word onderdruk en die interval tussen 'toe' en 'nou' word beskou as deel van 'n onveranderde identiteit wat onbewus is van die spel van historiese omstandigheid (Tosh, 2000, p.11). Tradisionalisme is die ergste verwringing van historiese bewustheid omdat dit wegdoen met die sentrale gedagte van ontplooiing oor 'n sekere tydperk. 'n Ander vorm van distorsie is *nostalgie*, wat werk as reaksie op 'n gevoel van verlies in die onlangse verlede. Dit is kenmerkend van gemeenskappe wat snelle veranderings ondergaan. Historiese bewustheid behoort die mens se insig in die hede te verbeter, maar nostalgie koester 'n begeerte om daarvan te ontsnap (p.13). 'n Geloof in *vooruitgang* is 'n distorsie van historiese bewustheid wat aan die ander kant van die skaal lê. Waar nostalgie 'n pessimistiese uitkyk van die wêreld reflekteer, is vooruitgang 'n optimistiese credo, want dit neem nie net aan dat verandering in die verlede vir die beste was nie, maar ook dat verbetering in die toekoms sal voortgaan. Dit is egter waar dat *tradisie*, *nostalgie* en *vooruitgang* die basiese bestanddele van die sosiale geheue verskaf. Elkeen vervul 'n diep sielkundige behoefte aan sekuriteit. Die beswaar daarteen is dat dit oor geloof gaan en nie oor navraag en ondersoek nie. Sosiale behoefte kan so maklik verwing word. Dit is dus nie verbasend dat historici hulself oor die algemeen gedistansieer het van sosiale behoefte nie (p.14).

5.5.6 Die beperkinge van historiese kennis

Daar is verdeeldheid oor die status van die eindprodukte van historiese kennis. Twee uiterste standpunte kan geïdentifiseer word: Aan die een kant is daar mense soos Elton (1969) wat volhou dat daar 'n toename van vasstaande kennis is en dat geskiedenis 'n kumulatiewe proses is en aan die ander kant is daar mense soos Zeldin (1982), wat beweer dat al wat die historikus sy lesers kan bied, sy persoonlike visie van die verlede is. Volgens hulle het elkeen die reg om sy eie perspektief te vind (Tosh, 2000, p.108).

Dit is belangrik dat die historikus homself nie net deur die dokumente laat lei nie. As hy net deur die 'feite' gelei word, sal hy nooit gevolgtrekkings kan maak nie. Daar is probleme met primêre bronne: Die rekord kan onvolledig wees en dit kan gekleur wees deur die subjektiwiteit van die opsteller en tyd waarin dit geskryf is. Daar is verder 'n oorfloed van beskikbare bronne en is dit dus onmoontlik om alles in ag te neem. Feite word gevolglik geselekteer en die vrae wat die historikus vra word van waarde. Daar moet duidelike geformuleerde werkhipoteses wees (p.113). Die tipe vrae wat die historikus van die begin in gedagte het, het 'n invloed (p.114).

Die betekenis van geskiedkundige geskrifte word net soveel bepaal deur wat dit uitlaat, as wat dit insluit. Daar moet onderskei word tussen die feite van die verlede en die feite van Geskiedenis. Eersgenoemde is sonder grense en in sy geheel onkenbaar, terwyl laasgenoemde 'n seleksie verteenwoordig wat deur opvolgende historici gemaak is vir die doel van historiese herkonstruksie en verduideliking (p.113).

Die feite van geskiedenis kan nie suiwer objektief wees nie, aangesien dit feite van geskiedenis word slegs op grond van die betekenis, wat deur die historikus daaraan geheg word (Carr, 1987, p.120).

Namier (1952, p.8) se metafoor beskryf die funksie van die historikus as soortgelyk aan die funksie van 'n skilder in teenstelling met dié van 'n kamera. Die skilder ontdek en stel voor, sonder uit en beklemtoon die aard van 'n voorwerp, terwyl die kamera onvoorwaardelik alles op die oog af herproduseer.

Ons kennis van die verlede hang af van die keuses wat vrylik deur die historikus uitgeoefen is. Die rigiede skeiding tussen feit en waarde wat deur die Positivistes vereis is, is nie werkbaar in Geskiedenis nie. Geskiedkundige kennis is nie en kan nie objektief

wees nie. Die aannames en houdings van historici moet versigtig waardeer word, voordat daar tot 'n gevolgtrekking gekom kan word oor die werklike status van geskiedkundige kennis. Twee verskillende historici sal nie dieselfde verbeeldingryke reaksie tot dieselfde materiaal hê nie. Hulle word ook deur die aannames en waardes van hulle eie gemeenskappe beïnvloed. Verder is dit wat een geslag noemenswaardig vind in die verlede, anders as wat vorige geslagte noemenswaardig gevind het. Vir Von Ranke was die soewereine nasiestate die hoogtepunt van die historiese proses. Die staat was die hoofagent van historiese verandering en die menslike lot is grootliks deur die verskuiwende magsbalans tussen state bepaal. Hierdie wêrelduitkyk is drasties verander teen die Eerste Wêreldoorlog. Na 1919, teen die agtergrond van optimisme, het geskiedenisopvoeding in Brittanje geneig om eerder die groei van internasionalisme oor die eeue te beklemtoon. Vyftig jaar gelede is die geskiedenis van Afrika steeds behandel as 'n aspek van die uitbreiding van Europa (Tosh, 2000, p.118).

Die studie van die verlede met een oog op die hede, is volgens Butterfield (1973, p.30) die bron van alle sondes en Sofisme in Geskiedenis, waarvan die eenvoudigste anachronisme is.

Herskeppende geskiedenis is 'n geldige strewende, maar dit sal 'n fout wees om aan te neem dat dit ooit volledig gedoen kan word, of dat dit die belofte van objektiewe kennis oor die verlede dra. Ons kan nooit die oorspronklike geur van 'n geskiedkundige oomblik, soos wat dit deur mense op daardie tydstip ervaar is, herwin nie, omdat ons, anders as hulle, weet wat volgende gaan gebeur (Tosh, 2000, p.122).

Historiese kennis het altyd betrekking op 'n ontmoeting tussen die verlede en die hede, waar die hede te swaar op die verlede lê. Die bronne 'praat' nie direk nie en feite word geselekteer, nie gegee nie. Die historiese verduideliking hang af van die toepassing van terugblik en elke historiese weergawe word op een of ander manier gevorm deur die estetiese en politiese voorkeure van die skrywer. Historici moet hul werk aan die dissipline van historiese konteks onderwerp. Die kritiek teen Presentisme ('present-mindedness') en Dekonstruktiewisme is dat dit gebeure en persoonlikhede verwyder uit hul werklike tyd en plek en dit in 'n konseptuele raamwerk dwing wat moontlik niks vir die betrokke tyd beteken het nie (p.132).

5.5.7 Kan geskiedenis objektief wees?

Een van die vaders van Geskiedenis was die Duitse historikus Von Ranke. In een van sy eerste boeke, wat in 1824 gepubliseer is, verwys hy na sy strewende as historikus. In die tradisie van die Verfigting is die verlede, sy mense, hul aksies en bedoelinge veroordeel. Van Von Ranke se voorgangers het ook gevoel dat hulle die verlede kan veroordeel en dat hulle doel was om die hede te onderrig vir die toekoms. Von Ranke het egter beweer dat hy nie sulke hoë ideale het nie. Hy wou bloot wys wat werklik gebeur het ("wie es eigentlich gewesen war"). Hy wou sy eie persoon elimineer en toelaat dat dinge vir hulself spreek. Dit wat deur so 'n verrigting bereik word, het hy objektiewe Geskiedenis genoem.

Nipperdey het in sy toespraak in 1977 by die Universiteit van Pretoria gesê dat die mens in daardie tyd (1977) veronderstel dat die historiese dissipline deel van die wetenskappe is. Die Duitse woord 'Wissenschaft' en die Afrikaanse woord 'Wetenskap' is na aan mekaar, maar daar is nie werklik 'n soortgelyke woord in Engels of Frans nie ('science'). Historiese skrywe het sy oorsprong in die geesteswetenskappe. Ten spyte daarvan behoort historici en historiografie volgens Nipperdey aan die wetenskaplike gemeenskap. Dit beteken dat die historikus se stellings wetenskaplike stelling is, nie subjektief is of net menings of oortuigings is nie, maar dat dit op objektiwiteit kan aanspraak maak en dat dit die waarheid oor die verlede bevat. Hierdie stellings kan geherkonstrueer, geverifieer en

gekommunikeer word. Die waarheid van die verlede is nie 'n uitvindsel van die historikus nie, maar die historikus soek en vind of ontdek hierdie waarheid. Vergelyk dit met 4.7 *Soeke na absolute waarheid*. Dit is die geval as die mens nie meer soos Von Ranke net wil weet wat werklik gebeur het nie, maar ook wil weet hoekom dit so gebeur het.

Daar is twee argumente ten opsigte van objektiwiteit. Die eerste sê dat Geskiedenis objektief kan en behoort te wees. Die objektiewe waarheid oor die verlede behoort moontlik te wees. In teenstelling daarmee is daar die tweede argument wat sê dat Geskiedenis nie objektief kan wees nie. Dit word oor die algemeen vandag aanvaar.

5.5.8 Argument teen objektiwiteit (volgens Nipperdey, 1978, p.2-6)

Geskiedenis word deur die uitgangspunt en perspektief van die historikus gebind. Elke historikus is 'n individu, wat deur sy karakter gevorm word en behoort aan 'n sekere tydperk. Hy kan dus nie objektief wees nie. Verder skryf elke geslag Geskiedenis van voor af oor en binne elke geslag is daar historici met uiteenlopende uitgangspunte.

Die historikus se aanbieding van die verlede is nie 'n weerspieëling of 'n namaking van die verlede nie. Geskiedenis hou eerder verband met die verlede. Die oorblyfsels en bronne van die verlede is onvolledig. Die verlede is 'n eindelose aantal oomblikke, wat ontoeganklik en onuitputbaar is.

Die mens maak keuses wanneer hy met die verlede werk. Selfs die suiwerste geleerde is afhanklik, wanneer hy sy tema kies, van dit wat hy as normaal of besonder beskou. Die vrae van die historikus hang af van sy verwysingsraamwerk en sy spesifieke situasie. Wanneer mense vandag praat van die bedoelinge en aksies van mense in die verlede, reik hulle terug na hulle eie ervaring. Mense is dikwels besorgd oor gebeure, prosesse en sosiale formasies, wat waardes betrek. Die mens se interpretasie van sulke verwysings na waarde is ooglopend nie onafhanklik van sy eie waardestelsel nie.

Historici vertel 'n storie. Die storieverteller kies wat relevant is tot die einde van die storie, want hy weet van die begin af wat die einde sal wees. 'n Storie wat deur 'n historikus vertel word, staan in kontinuïteit met die hede, waarvoor die storie vertel word. Die gevolg is dat die historikus die verlede uit sy eie perspektief aanbied. 'n Historikus sonder 'n uitgangspunt of perspektief is onmoontlik. Sy verhouding met die verlede word deur die hede gevorm.

Die volgende argument is die morele argument. Droysen (aangehaal in Gustavson, 1976, p.315) (kyk Biografiese inligting), 'n tydgenoot van Von Ranke, het gesê dat dit nie moontlik is om neutraal te wees te midde van die konflikte van die hede nie. 'n Verbintenis tot 'n mens se eie waardes en 'n mens se eie gemeenskap is, volgens hom, 'n morele plig. In hierdie argument is die historikus 'n politieke tutor van sy gemeenskap. In die negentiende eeu was dit sy rol in die meeste kulture. Die verbintenis van die historikus tot sy eie groep is hoër geskat as die soeke na 'n objektiewe prentjie van die verlede. Daar is vandag nog in die Westerse wêreld 'n geneigdheid onder sekere historici om dieselfde benadering te volg. Hulle wil nie meer sekere aspekte van die verlede prys om die hede te regverdig nie, maar hulle beskuldig die verlede, wat altyd gesien word as sleg. Hulle verhoor die verlede en speel terselfdertyd die rol van aanklaer en regter. Die verlede is dan niks anders as skuld en mislukking nie. Hierdie perspektief is een van absolute kritiek.

Daar was 'n argument wat verbintenis en objektiwiteit met mekaar wou vereenselwig. Volgens hierdie argument is daar 'n objektiewe vordering in Geskiedenis en die historikus is die woordvoerder vir praktiese rasionaliteit. 'n Mens se eie perspektief en objektiwiteit

is dan identities. Dit is vandag nog van toepassing op ortodokse Marxistiese geskiedenis. Die klassestryd en die oorwinning van Kommunisme is veronderstel om die wette van die geskiedeniswêreld te wees. Iemand word as objektief beskou, as hy aan die kant van Kommunisme is.

Party beweer dat die verlede slegs die materiaal verskaf en dat dit die historikus is, wat daaraan vorm gee. Hierdie uitgangspunt lei tot historiese Relatiewisme, soos die sogenaamde Presentisisme van Amerika in die jare dertig en veertig. Objektiewe stellings oor die verlede bestaan in hierdie geval nie en die radikale gevolgtrekking was een van totale skeptisisme en subjektiwisme, waar elke mens sy eie historikus is, soos wat Becker (aangehaal in Gustavson, 1976, p.315) beweer het. Die meeste praktiserende historici verwerp egter so 'n logiese gevolgtrekking, want dit sal hul professie vernietig. Ander historici beweer dat alle historici gebind word deur perspektiewe wat sekere waardes bevat. Hulle behoort bewustelik die kant te vat van die goeie en regverdige. Aan die een kant is die Relatiewiste en aan die ander die Moraliste.

Die volgehoue oortredings van die leerstellings van Von Ranke en die ooglopende volharding van subjektiewe elemente in die historikus se werk ten spyte van die ideaal van objektiwiteit het gehelp om die relativistiese opstand, deur Becker gelei, te ontketen. Becker het tot die gevolgtrekking gekom dat hierdie afwykings van objektiwiteit beteken dat geskiedenis net relativisties kan wees. Becker het die fetisj van objektiwiteit aangeval en die toenemende besorgdheid dat die konsepte van negentiende eeuse wetenskap verouderd was, geartikuleer. Hy het geargumenteer dat niemand ten volle van 'n persoonlike uitgangspunt kan ontsnap nie en dat die historikus van sy of haar eie subjektiwisme bewus moet wees (Gustavson, 1976, p.315).

5.5.9 Waarde-oordele (Nipperdey, 1978, p.7-8)

Daar is probleme met waarde-oordele. In Geskiedenis impliseer dit altyd stellings oor wat behoort te wees of oor wat nie behoort te wees nie. Stellings wat na waarde verwys, is egter nie opsigself waarde-oordele nie. 'n Mens kan iets sê oor die gepastheid van sekere middele om sekere doele te bereik. Die probleem met die objektiwiteit van Wetenskap handel oor die vraag of die mens wetenskaplike stellings kan maak oor die hoogste politieke en sosiale waardes. Weber (aangehaal in Nipperdey, 1978, p.7-8) en Popper (1957) (kyk Biografiese inligting) het beweer dat Wetenskap nie bevoeg is om etiese of eties-politiese probleme op te los nie. Dit kan nie besluit op uiteindelijke waardes nie en kan nie die waarheid van waardestelsels oordeel nie. Wie ookal wil hê dat Wetenskap hom moet vertel wat hy behoort te doen, sal teleurgesteld wees. Wetenskap vertel wat was en wat is. Politieke en morele besluite is sake waarvoor die mens verantwoordelik is (sien 3.7 *Die bruikbaarmaking van geesteswetenskappe*). Geloof, 'n lewensfilosofie of politieke uitkyk, kan nie vervang of bevestig word deur Wetenskap nie. Die mens kan daarom nie vreemde gemeenskappe van die verlede oordeel volgens sy waardes nie. Dit is anachronisties om ons waardes op ander tye toe te pas en om die verlede met ons eie waardes te meet. As ons kennis van die verlede beweer om objektief te wees, kan dit nie by waarde-oordele, wat subjektief is, begin nie.

Uitgangspunte moet daarom vry van waarde-oordele wees. Daar is drie besware volgens Nipperdey (1978) ten opsigte hiervan. Daar is eerstens basiese konsensus wat algemeen is onder alle mense oor etiese aangeleenthede. Tweedens is die aanbiedeing van die verlede op grond van die ideaal van waarde-vrye objektiwiteit soms apologeties. Derdens kan Geskiedenis die alternatiewe tussen waardestelsels opklaar en ons help om onself in die lewe te oriënteer. Wetenskap kan van praktiese nut wees.

5.5.10 Objektiviteit bestaan, maar in 'n beperkte sin (Nipperdey, 1978, p.9-13)

Die gevolgtrekking is dat objektiviteit wel bestaan, maar in 'n beperkte sin. Die historikus en die wetenskaplike gemeenskap is onbevoeg om die meeste twisvraagpunte, wat op waarde-oordele betrekking het, te hanteer. Sulke waarde-oordele is nie objektief nie. Die historikus is aan sy standpunte gebonde. Alhoewel dit voorkom of objektiviteit onmoontlik is, is daar, ten spyte van perspektiwiteit, objektiviteit in 'n beperkte sin.

- a. Objektiviteit is nie 'n feit nie, maar 'n norm of 'n ideaal. Von Ranke het bygelas dat die historikus se onvermoë om objektief te wees, nie die geldigheid van hierdie norm tot niet maak nie. Die feit dat die mens nie die norme van geloof of etiek vervul nie, sê niks teen die geldigheid van die norme nie. Die teen-objektivistiese argument voer alle stellings in verband met die verlede, terug na die standpunt van die historikus. Alle stellings is gevolglik relatief (elke mens is 'n historikus in sy eie reg).
- b. Die argument dat geskiedenis aan sy standpunte (perspektiwiteit) gebonde is, is gebaseer op 'n ondersoek van die proses wat tot wetenskaplike stellings lei. 'n Mens moet egter tussen die konteks van ontdekking en die konteks van die regverdiging van geldigheid onderskei, asook tussen die oorsprong van 'n historiese stelling en die stelling self. Die vraag of 'n stelling oor die verlede waar is, verskil in beginsel van die vraag oor hoe dit ontstaan het. Dieselfde slotsom kan deur totaal verskillende motiewe bereik word. Historici met verskillende politieke doelwitte, gebruik dieselfde konsepte en historici met dieselfde politieke siening, verkry verskillende resultate. Die motiewe en belangstellings, asook die waardekonsepte en die perspektiewe van historici is belangrik vir die proses waardeur hulle tot 'n gevolgtrekking oor die verlede kom, maar die stelling oor die verlede self is heeltemal onafhanklik hiervan. Die toewyding van 'n historikus soos Marx, kan beslissend vir sy ontdekkings wees. Of sy resultate juis is of nie, is egter onafhanklik van sy toewyding.

Die finale produkte van historiese navorsing kan geldig en nuttig wees ongeag die motivering wat tot die ontstaan daarvan gelei het. Newton (kyk Biografiese inligting) wou byvoorbeeld die goedheid van God, wat die kosmos rasioneel gerangskik het, bewys. As daar vandag beweer word dat Newton se wette waar is, is sy motiewe irrelevant. Die waarheid van sy wette is onafhanklik van hul motivering. As 'n persoon een van Marx se sinne korrek vind, hoef hy nie noodwendig 'n Marxis te wees nie. Atoomteorie is onafhanklik daarvan of die navorser van plan is om wapens of energiebronne te vervaardig. Die sosiologie van 'n dissipline is heeltemal anders as die interne logika daarvan.

- c. Historici aanvaar die ideaal van objektiviteit en beoordeel aan die hand daarvan. Besprekings en kritiek is essensiële elemente in die werk van die wetenskaplike gemeenskap. In 'n bespreking word die ideaal van objektiewe stellings oor die verlede aangeneem. Wanneer 'n historiese boek gekritiseer word, kan daar vooraf aanvaar word dat daar 'n ideaal van objektiewe waarheid is, waarop die pogings van die historikus beoordeel kan word. Dit is al hoe daar onderskei kan word tussen goeie en slegte historiese boeke. Hierdie kritiese proses lei tot groter objektiviteit en daar word krities voortgebou op dit wat die historikus se voorgangers geskryf het.

In die kursus van historiografie is daar 'n reeks verskillende, onversoenlike perspektiewe. Daar is egter vooruitgang of vordering in ons kennis van die verlede

deur hierdie reeks historiese perspektiewe, wanneer dit met vorige perspektiewe vergelyk word. Geen historikus kan wat vantevore oor sy onderwerp gesê is, verontagsaam nie. Hy of sy moet vorige navorsing krities in ag neem en probeer om dit te verbeter. Nuwe perspektiewe moet nie net teenoor oues geplaas word nie. 'n Beter en wyer kennis word verkry deur vorige kennis reg te stel, te hersien of te verleng. 'n Groot gedeelte van ons nuwe kennis, interpretasie en perspektiewe is nie as gevolg van 'n nuwe belangstelling in 'n nuwe hede nie. Dit is eerder weens die inherente ontwikkeling van die dissipline dat historici se vorige antwoorde nie bevredigend is nie. Historici word deur vorige verduidelikings geprikkel en daag die vorige heersende mening met 'n nuwe stelling uit. Die kursus van historiese wetenskap bewys opnuut dat daar nie net verskillende perspektiewe is nie, maar eerder historiese geskrifte wat beter is en ander wat minder goed is, en dat ons eeu nie 'n ander soort kennis bevat nie, maar eerder 'n beter kennis van die verlede het. Hierdie beter kennis is 'n meer objektiewe kennis.

Selfs in antagonistiese perspektiewe is daar vordering in kennis of in objektiewe kennis. Protestante en Katolieke het byvoorbeeld vyftig jaar gelede heeltemal ander oogpunte ten opsigte van die Reformasie gehad, maar vandag, in die eeu van ekumeniese begrip, is hierdie verskille aansienlik verminder en daar is 'n meer objektiewe skatting.

Historiese stellings word daarom deur die reël van 'n ideale objektiwiteit gemeet. Dit geld ook vir perspektiewe en verwysingsraamwerke self. Wanneer ons bespreek en kritiseer en die werke van ons voorgangers of tydgenootlike kollegas argumenteer, beoordeel ons ook hulle perspektiewe en hulle verwysingsraamwerke. Wanneer ons beoordeel, neem ons aan dat daar beter en slegter perspektiewe is en dat perspektiewe nie subjektief of arbitrêr is nie, maar dat dit beter of slegter ooreenstem met die verlede. Wanneer 'n historikus 'n nuwe perspektief kies, wat nog nie vantevore gebruik is nie, of wat as onbelangrik beskou is, moet hy redes vir sy keuse gee of sy perspektief regverdig. Ander historici bespreek of hierdie redes korrek is en of hierdie nuwe perspektief die verlede in 'n nuwe, beter manier ontsluit. Hulle bevestig of verwerp die geldigheid van die nuwe perspektief.

Paradigmatiese beskouing in geskiedenis het soms probleme. 'n Historikus kan nie eenvoudig perspektief of paradigmas verander, soos Kuhn (1970) poog om in die natuurwetenskappe te bewys nie. As 'n nuwe perspektief ontwikkel word, word 'n deel van die vorige perspektief weerspreek, die eensydigheid word in ander reggemaak en die goed ingeligte perspektiewe van die historikus se voorgangers word voortgesit.

- d. Historiese stellings word volgens 'n spesifieke metode deur historici getoets, naamlik deur dit met die bronne te vergelyk. Hulle poog om te bepaal of 'n historiese stelling deur die bronne bevestig kan word, aldan nie en daarvolgens bepaal hulle die waarheid en objektiwiteit daarvan, waarna hulle tussen beter en minder goeie historiese oordele onderskei.
- e. Historici kan hulself voortdurend meer krities van hulle eie vooronderstellings en perspektiewe verwyder en van die vooroordele van hulle eie tyd losmaak. Dieselfde geld vir vreemde wêreldes. Wetenskaplike ondersoek het die naïewe beskouing van die verlede en van vreemde gemeenskappe vernietig. Die eerste verhouding van die mens tot sy verlede is voor-wetenskaplik en onmiddelik. Deur die krities-rasionele prosedure van geleerde geskiedenis word dit op 'n afstand

van tradisie geplaas. Historici beklemtoon die veranderinge in die wêreld en omskep daardeur die pre-rasionele verhouding van die gemeenskap tot tradisie in 'n rasionele, verwyderde verhouding.

- f. Geskiedenis is meer as die voor-geskiedenis van die hede. Die strewe van historici bly om die verlede in terme van sy eie moontlikhede te begryp en nie in terme van hulle moontlikhede of perspektiewe nie. Aan die een kant is 'n netwerk van voor-geskiedenis en aaneenskakeling en aan die ander kant is die feit dat elke oomblik in die verlede meer as net 'n stuk voor-geskiedenis is. Deur dit in ag te neem maak historici hulle vry van hul eie perspektiewe. Hulle standpunte word relatief en hulle streef die doel van 'n beter objektiwiteit na.

Die volgende bevindinge is gemaak: Historici is aan hulle standpunte en perspektiewe gebonde, maar hulle is lede van die gemeenskap van ondersoekers, wat 'n voorwaarde vir navorsing is. In hierdie gemeenskap bespreek en kritiseer hulle en vooronderstel hulle uit die aard van die saak die ideaal van objektiwiteit. Historici het 'n toetsprosedure, die vergelyking van bronne, wat 'n sekere mate van objektiwiteit verseker. Hulle gaan weer hulle eie perspektiewe na en onderskei tussen goeie en minder goeie perspektiewe. Hulle kan hulself van hul eie perspektiewe verwyder. Objektiwiteit bestaan in 'n mindere of meerdere mate. Objektiwiteit bestaan dus, maar in 'n beperkte sin. Geskiedenis kan in hierdie sin objektief wees en die historikus kan homself tot 'n realiteit van die verlede vereenselwig. Hy poog om nader aan hierdie realiteit te kom.

Volgens Von Ranke skend subjektiewe beskouing die ideaal van objektiwiteit, waar historici losgemaakte toeskouers ten opsigte van hul inligting is. Die historikus se dilemma is altyd dat, anders as wetenskaplikes, hulle deelnemers in die wêreld wat hulle beskryf is. Natuurwetenskaplikes het egter intussen ook beseft dat hulle deelnemers in hulle wêreld is en dat algehele objektiewe waarneming, onmoontlik is. Die sogenaamde Cartesiaanse skeiding tussen waarnemer en waargeneemde, Descartes (kyk Biografiese inligting) wat die wêreld opdeel in die ryke van die verstand en materie ('mind and matter'), word verwyder. Historici word daardeur verlig van intellektueel onmoontlike objektiwiteit, ten gunste van die meer bereikbare doel van die verslagdoening van hul bevindinge van die verlede met integriteit (Gustavson, 1976, p.316).

HOOFSTUK 6

ONDERRIG EN DIE BESKRYWING VAN 'N KONTEKS

6.1 PROBLEEMSTELLING

6.1.1 Subprobleem 5

Die vyfde subprobleem is om die onderrig van (argitektuur)geskiedenis te ondersoek en 'n voorbeeld van 'n konteksondersoek te gee.

6.1.2 Subhipotese 5

Die vyfde subhipotese is dat die onderrig van argitektuurgeskiedenis tot die ontwikkeling van 'n konteksondersoek bydra.

6.2 OORSIG VAN HOOFSTUK 6

In die vorige hoofstuk is die konteks van Geskiedenis en sekere geskiedkundige beginsels, wat as hulpmiddels in die bepaling van 'n kursusinhoud dien, ondersoek. In hierdie hoofstuk word die onderrig van geskiedenis in die algemeen en meer spesifiek van argitektuurgeskiedenis behandel.

Die vooruitsig en strewe vir die vak Geskiedenis oor die algemeen en meer spesifiek in die Skool van Argitektuur, sowel as by ander universiteite, word ondersoek. Die antwoorde wat studente oor die sin van 'n historiese verskynsel soek, word ondersoek.

Die studie handel uiteindelik oor die konteks van die vak Omgewingsgeskiedenis. Die kontekste van wetenskap en geesteswetenskap, sowel as dié van die individu en van Geskiedenis is tot dusver ondersoek. Die geskiedenis van die omgewing word genoem en om af te sluit word die behoeftes van die geskiedskrywer ondersoek.

Dit word gepostuleer dat die beste manier om die kulturele ryk aan die student bekend te maak, deur paradigmatische episodes is. Om paradigmatische episodes in die geskiedenis van Suid-Afrika te identifiseer, moet 'n kort oorsig van die verloop van die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse omgewing gegee word. Die paradigmatische episodes wat prominent in die geskiedkundige verloop van die Suid-Afrikaanse omgewing is, word geïdentifiseer. Die toepassing van die paradigmatische benadering op die omgewingsgeskiedenis van Pretoria word verduidelik as voorbeeld van waar hierdie benadering sy toepassing op plaaslike skaal (kleiner as nasionaal) ten opsigte van die historiese en fisiese kontekste van plek vind. 'n Kort verduideliking word gegee van hoe 'n studie van die konteks die memetiese inhoud van 'n gebou bepaal, met enkele voorbeelde ter illustrasie.

6.3 DIE ONDERRIG VAN GESKIEDENIS

6.3.1 Inleiding

Die temporaliteit van menswees vorm die onderbou van die vak Geskiedenis. Die tydelikheid van die mens vorm die basis vir die dialektiese tydsverloop waardeur die verlede, toekoms en hede op 'n besondere wyse in verband met mekaar gebring word om sodoende 'n herkenbare struktuur as deel van die eie aard van die vak te vorm.

Hierdie dialektiese struktuur wat die vak vertoon, kom in werking wanneer die kind of student in sy individualiteit sowel as in sy bepaalde kultuurverband gesprek begin voer.

6.3.2 Ríglyne vir die onderrig van Geskiedenis

In die onderrig van die vak Geskiedenis, kan daar nooit afgesien word van die gesprek as primêre grondvorm nie. Die sin van hierdie dialektiese struktuur wat die vak openbaar, is geleë in die pedagogiese betekenis, naamlik die kind se op-die-weg-wees na behoorlike volwassenheid. Hierdie dialektiese struktuur moet telkens in beweging gebring word deur inhoude te kies wat die kwaliteit van onderrig verhoog. Omdat die onderbou van die struktuur geleë is in die temporaliteitsaspek van die mens se bestaan, kan onderrig van Geskiedenis nie losgemaak word van die student se ontdekking van die sin van sy eie bestaan nie. Enige geskiedenisonderrigsituasie waarin hierdie aspek nie vooropgestel word nie, is dus nie met outentieke geskiedenisonderrig besig nie.

Die aanbieding van blote feitekennis sal alleen 'n gedeelte van die totale vakdoelstelling uitmaak. Die analise en bemeestering van verledekennis is steeds 'n voorwaarde vir die begryping van vakbesonderhede. Dit word dus vir die student moontlik om sy eie toekoms te antisipeer en alleen dan kan dit lei tot die outentieke begryping van 'n snit deur die hede. 'n Leerplan kan dus slegs effektief en sinvol wees indien die student gelei word om aan die hand van voorbeelde die algemene kundigheid, naamlik die outentieke sintetisering tussen verlede, toekoms en hede te bereik. Geen historiese verloop kan voorspelbaar of herhaalbaar, met ander woorde prosesmatig, of as 'n deterministiese oorsaak-gevolg gebeure afgemaak word nie. Daar is wel tendense wat in die geskiedenis herhaal kan word, wat ooreenkom met die lewensvorme of kultuurvorme van die mens. Die toekoms is grootliks onbekend en blyk onvoorspelbaar. Daar is dus geen sin daarin om die doel van Geskiedenisonderrig te sien as net die leer van lesse uit die verlede nie. Die doel van Geskiedenisonderrig word dan doelbewus verlaag tot analogiedenke.

Die geskiedenisdosent het dus die opdrag om nie net inligting en feitekennis te openbaar nie, maar om ook sekere vaardighede, kundighede en tegnieke oor te dra (Stuart, 1980, p.78).

Die menseverlede is eenmalig en uniek en 'n herbelewenis daarvan is nie moontlik nie. Die Geskiedenisopvoeder se rol is dat die studente die eenmalige en individuele kunsmatig kan belewe deur die verlede op insiggewende wyse bekend te stel (p.41). Die pedagogiese taak van 'n instansie lê daarin om die student na volwassenheid te lei. Geskiedenis as wetenskap dien as een van 'n aantal bronne waarin daar veral na strukture gesoek moet word. Die wetenskaplike soek na die algemene begrippe en na universele strukture, terwyl dit by die student gaan om 'n eie outentieke betekenisgewing aan die fenomene van sy wêreld.

Die hoogste vlak van opvoeding is die internalisasie van waardes en kan slegs verkry word deur persoonlike ervarings, ondervinding in die veld, of deur die verbeelding. Die luisteraar of kyker kan nie verwag om 'n dieper begrip te kry soos wat die doener, wat betrokke is met al sy sintuie kan kry nie. Opvoeding moet oor die regte wêreld, fisies en intellektueel handel (Carson, 1978).

6.4 DIE ONDERRIG VAN ARGITEKTUURGESKIEDENIS

6.4.1 Inleiding

Die Phd-verhandeling van Fisher, *An Ecosystemic Role for Architectural Style: Bearing the 'Plan' in 'Mind'*, dien as basis vir die benadering tot die rol van Geskiedenis in die

leerplan van argitektuuroopvoeding. In sy verhandeling word opvoeding as die outopoëtiese agent vir kulturele stabiliteit beskryf en die kreatiewe aard van opvoeding in die ontwerpdissiplines word gekontrasteer. 'n Rol vir die historikus, om kulturele stabiliteit en ontwikkeling te verkry, word gegee. Hiervan word 'n spekulatiewe strukturering van die breë argitektuurleerplan gegee (Fisher, 1992, p.114). Hierdie studie bou op die bevindinge in sy verhandeling.

In die opvoeding van argitektuurgeskiedenis is die uiteindelijke doelwit die bekendmaking van die student met die gebied tot die punt waar hy onafhanklike kritiese fakulteite bereik, asook ten volle bevryde kreatiewe kapasiteit.

Daar is 'n nuwe houding teenoor die toekoms, wat ons nie meer in ons vaste greep sien nie. Hierdeur verskyn die hede en ook die verlede in 'n ander lig (Holm, 1983, p.2).

6.4.2 Paradigmatiese episodes

Die idee van Geskiedenis vir argitektuurstudente is onder andere om die kulturele rykdomme vir die student beskikbaar te maak. 'n Gepaste tegniek om hierdie kulturele rykdom beskikbaar te maak, is deur die paradigmatische begrip van geskiedenis. As geskiedenis 'n reeks van paradigmatische episodes is, dan kan dit wat eens vanselfsprekende voorskrifte van die heersende paradigmas van die verskeie geskiedkundige episodes was, geartikuleer en versprei word.

6.4.3 Argitektoniese geskiedskrywing

Die historiese opvoedkunde weerspieël die beoefenaar en die geskiedskrywer se persoonlike lewens- en wêreldbeskouing (Barnard, 1980).

In sy Phd-verhandeling gee Fisher (1992) 'n rol vir die historikus om kulturele stabiliteit en ontwikkeling te verkry. Hierdie begrip dien as basis vir die benadering tot die rol van geskiedenis in die leerplan van argitektuuroopvoeding.

Die opvoeder benodig 'n hiërargie van deskundigheid en dit bring ons nader aan die brein van 'n interpreteerder. Die geskiedkundige bring sy persoonlike deskundigheid tot die interpretasie van argitektoniese en ander artefakte en gee betekenis daaraan. Die brein van die geskiedskrywer beset die artefak en deur 'n identifikasieproses onderskei hy die ikonografie van die artefaktuele materiaal en lei betekenis daarvan af deur interpretasie om van bekende materiaal 'n ikonologie te produseer wat, indien opgeneem, as bykomstige artefaktuele materiaal bewaar word.

Die geskiedskrywer is 'n kulturele homeostaat. Die dissipline van Geskiedenis is dus dinamies in die ekosistemiese paradigma. Die paradigmatische benadering vereis dat geskiedenis intellektueel verpak word in sy relevante paradigmatische episodes (Fisher, 1992, p.124).

Die paradigma is die gemoeidheid van die historikus en is ook 'n hulpmiddel tot die historiese verbeelding. Dit is 'n hulpmiddel tot die begrip van die verandering van idees in geskiedenis, aangesien 'n verlede sonder verandering moeilik sal wees om enigsins as 'n verlede gekonseptualiseer te word. Die historikus moet die verlede in sy eie gedagtes herleef. Die historikus bestudeer 'n sekere gedagte, hy moet dit in homself weer vasstel. Die historikus se gedagtes moet van die organiese eenheid van sy totale ondervinding uitvloei en moet 'n funksie wees van sy hele persoonlikheid, met praktiese sowel as teoretiese belangstelling (Fisher, 1989).

6.4.4 Vooruitsig vir Argitektuurgeskiedenis

Al is ons aan die einde van geskiedenis en al het ons historiese tyd verower deur tegnieke wat daardie tyd ondersoek en bemeester, is die studie van geskiedenis nou belangriker as ooit. Die feite en details van geskiedenis is egter nie wat ons nou daarvan af moet weet nie. Om onself te verstaan, moet ons ons historiese self verstaan; daardie kragte en idees wat ons kontemporêre begrip gevorm het. As die verlede toeganklik is op hierdie sinoptiese wyse, word die intellektuele ryk, waarvan die individu die erfgenaam is, regtens syne (Fisher, 1992, p.125).

6.4.5 Die geskiedenis van die omgewing

Geskiedenis word aan argitektuurstudente by die Universiteit van Pretoria as Omgewingsgeskiedenis aangebied. Die mens se verhouding met sy omgewing duur al lank en enige poging wat aangewend word om studente te leer om 'n begrip vir die omgewing te hê moet die historiese dimensie in ag neem. Die hedendaagse omgewing is 'n lang reeks van kompromieë tussen die menslike gemeenskap en vereistes van die omgewing waarin die mens woon. Heelwat van die hedendaagse omgewing is slegs verduidelikbaar in terme van die verlede. Geskiedenis is ook die studie van die ewolusie van idees. Vir idees om aanvaar te word moet dit op een of ander wyse sosiale realiteit weerspieël. Wat die geskiedenisdosent moet doen, is om seker te maak dat die bydrae van Geskiedenis van omgewingstudies deur studente en kollegas waardeur word. Alle omgewingsake het hul historiese dimensie (Carson, 1978).

6.4.6 Argitektuurgeskiedenis simposium

Die Universiteit van Natal het in 1997 'n simposium oor die geskiedenis van argitektuur aangebied en een dag is aan die onderrig van geskiedenis, teorie en kritiek met betrekking tot Suid-Afrikaanse argitektuur gewy. Die verskillende universiteite se bydraes word hier opgesom:

1. Universiteit van Kaapstad – John Moyle

In die dissipline van argitektuur is Omgewingsgeskiedenis en teorie altyd relatief ondersgeskik tot Ontwerp. Dit is 'n ondersteunende kursus in die opvoeding van praktisyne in 'n toegepaste dissipline. In die eerste semester, die inleidende kursus by die universiteit, word die redes waarom geskiedenis bestudeer word, gegee. Alhoewel argitektuur prakties is, is dit 'n kundige dissipline. Geskiedenis is belangrik omdat die studie van argitektuur 'n studie van ou en nuwe geboue behels en omdat dit aan argitekte 'n vatplek op die akademiese wêreld gee. Die totale onkunde van geskiedenis sal die geloofwaardigheid van graduandi ondermyn. Die inhoud van die kursus begin met volksboukuns en word gevolg deur 'n inleiding tot Westerse tradisie deur antieke, klassieke en middeleeuse Europese argitektuur te bestudeer. Die navorsing en skryf van opstelle word deur seminare onderrig om die akademiese uitruiling van idees te bevorder. Renaissance, Barok, herlewings en moderne geskiedenis voltooi daarna die geskiedenis van Europese argitektuur in die tweede semester, met 'n kort verwysing aan die einde na die moderne beweging in Suid-Afrika. Kontemporêre argitektuur word in die derde semester behandel. In die vierde semester word argitektuurgeskiedenis van Afrika bestudeer. Dit is veral van belang want om doeltreffend in hierdie kontinent in 'n professie of in besigheid op te tree, moet 'n mens oor die kwessies van geskiedenis, taal en kultuur ingelig wees. Sommige studente vind die kursus buite hulle voorstelling van argitektuuropvoeding en daarom irrelevant, maar die meerderheid waardeur dit en vir sommige, feitlik sonder uitsondering vir die beter studente, is dit 'n besondere belangrike

deel van hulle opvoeding. In die vyfde en sesde semesters kan geskiedenis in opsionele volgorde geneem word en sluit 'n kursus oor veldwerk in, waar die geboue in Wes-Kaapse dorpe gedokumenteer word. Dit betrek breedvoerige oordenking van plaaslike geskiedenis en het 'n indrukwekkende argief aan die bewaringstudiegroep verskaf.

Tydens die twee nie-akademiese semesters word daar van studente vereis om 'n fotografiese opstel van 'n goedgekeurde gebou, wat hulle in die jaar besoek het, in te handig. In die finale jaar word ateljee werk oor behuising en stedelike ontwerp uitgedeel.

Daar behoort meer kontak tussen voorgraadse onderrig van argitektuurgeskiedenis en die Universiteit se Geskiedenisdepartement te wees, maar in nagraadse navorsing vind daar gereelde interaksie plaas.

2. Universiteit van Natal, Durban – Walter Peters

Wat Natal van na sy ontstaan van ander skole onderskei het, was die feit dat die eerste twee professionele argitektoniese historici, R.B. Lewcock (RBL) en B.E. Bierman (BEB) daarheen gelok is, waardeur die klem op beide geskiedenis en teorie geplaas is. In die eerste jaar het BEB die geskiedenis van Afrika behandel en het 'n "bemarkingspraatjie" oor hoekom juis argitektuurgeskiedenis, daarby ingesluit. Inheemse hutte, Sankuns, Egiptiese, Griekse en Romeinse argitektuur is behandel en daar is met Kaaps-Hollandse argitektuur afgesluit. RBL het in die tweede semester die Moderne Beweging in kuns en argitektuur behandel. In die tweede jaar het BEB Noord-Europese en Mediterreense huistradisie, Oosterse en Japanese huise en tuine, Renaissance paleise en tuine en Engelse landskaptuine gedek, met ander woorde residensiële argitektuur gelykmatig met die tweede jaar ontwerpateeljee. In die derde jaar is stadsontwerp in die vorm van Georgiaanse ruimtes en Romaanse en Gotiese argitektuur in die eerste semester behandel en in die tweede semester is die argitektuur van Vroeg Christelik, Bisantyns, Romaans, Middeleeus en Goties behandel. In die vierde jaar is die geskiedenis van beplanning behandel. Projekte het uit gerenderde skaaltekeninge en balsahout skaalmodelle bestaan.

Sedert die opkoms van demokrasie in Suid-Afrika, het die paradigma van leer en onderrig verander. In 1990 het die Universiteit sy credo bekend gestel. *Die Universiteit van Natal strewende daarna om alle gedeeltes van sy gemeenskap te bedien deur uitnemendheid in kundigheid, onderrig, leer, navorsing en ontwikkeling.* Interdissiplinêre onderrig is bevorder en die klem het na proses, eerder as produk geskuif. Die twee doelwitte van geïntegreerde onderrig en student-gesentreerde onderrig, is gebaseer op die beginsel dat kennis en vaardighede meer effektief ontwikkel kan word, as dit verkry word deur op relevante probleme te reageer. Die kern van die geïntegreerde benadering is dat die kennis en vaardighede wat in elke ontwerpfase en studiegebied verkry is, in die konteks van ander parallelle areas van vaardigheid en kennis toegepas moet kan word. Die leerprogram is dus daarop gerig om die manier waarop 'n argitek in die praktyk op ontwerpuitdagings reageer, te reflekteer en bied aan die student gedeeltelike insig oor die ondervinding van argitekwees.

Argitektoniese historici moet 'n filosofiese ondersteuning tot die hele graad bied. Geskiedenis in die oorspronklike Grieks beteken eerstens 'navraag' en dan geskrewe vertelling. Argitektuur beteken boukuns. Die onberekenbaarheid van historiese feite is minder belangrik as die onberekenbaarheid van historiese metode en 'n argitektoniese historikus kan die vaardighede van navraag aan 'n ontwerpstudent oordra.

Die leerplan vir Argitektuurgeskiedenis by die Universiteit van Natal, Durban lyk soos volg:

- Eerste semester: 'n Inleiding tot Argitektuurgeskiedenis word behandel waar die doel, chronologie en style, terme en kritiese woordeskat en die verhouding tussen argitektuur en tegnologie in die verwante kunste gedek word. Dit word deur inheemse- en volksargitektuur gevolg.
- Tweede semester: Argitektuur van antieke Egipte, klassieke Griekeland, die Romeinse Ryk en verwante kuns en landskappe.
- Derde semester: Eksotiese nie-Westerse argitektuur, Vroeg Christelik, Romaans en Goties.
- Vierde semester: Renaissance, Barok, Nieu-Klassisime.
- Vyfde semester: Die Moderne Beweging in argitektuur, interieur, kuns en tuine.
- Sesde semester: Suid-Afrikaanse argitektuur.
- Sewende semester: Klassieke en Westerse Stadsbeplanning, wat Suid-Afrika insluit.
- Agtste semester: Onbeplande en tradisionele nedersettings.

3. Universiteit van Port Elizabeth – Eitel Max Malan

Geskiedenis en teorie speel 'n noodsaaklike rol in die argitektuurleerplan, en behoort, waar moontlik, met parallelle kursusse soos Ontwerp, Konstruksie en Rekenaarvaardigheid geïntegreer te word. Bewaringskwessies word in Geskiedenis, Ontwerp en Stadsontwerp behandel. In die eerste jaar word 'n begrip van geskiedenis en die relevansie daarvan bekendgestel en 'n oorsig van die geskiedenis van Kuns en Argitektuur word tot op hede gegee. Die geskiedenis van die huis, Suid-Afrikaanse inheemse argitektuur en koloniale volksboukuns word in die tweede semester behandel. Die Grieks-Romeinse en Christelike tradisies in Europa word in die tweede jaar ondersoek. Simboliek en betekenis in Middeleeuse kerke word verken en die kuns en argitektuur van Islam, Indië, Pre-Columbiese Amerika en die Verre Ooste word bestudeer. In die derde jaar word studente deur die oorspronge van die Moderne Beweging tot die hede geneem. Die diverse aspekte van enige eeu, soos politiek, ekonomie, geloof en tegnologie word deurgaans beklemtoon.

4. Universiteit van die Oranje-Vrystaat – Anton Roodt

Voorwerpe of geboue is gebeurtenisse wat in 'n web van onderlinge verwantskappe vasgevang is. Ons kan nie meer slegs geboue beskryf nie, maar moet hulle ook interpreteer en evalueer. Geskiedenis word dan meer as blote feite en gebeurtenisse en kan behulpsume voorstelle tot goeie ontwerp maak. Die ontwerpplan in die Departement is so opgestel dat dieselfde lektore Ontwerp, Teorie en Geskiedenis in elke jaar aanbied. Die gevolg is 'n tematiese benadering waar konsepte en idees uit die geskiedenis kursus kreatief deur die studente in die ontwerp kursus getoets word. In die eerste jaar word 'n definisie van geskiedenis gegee en hoe die mens op sy of haar omgewing in verskillende omstandighede en tye gereageer het. Vroeg Suid-Afrikaanse en kontemporêre argitektuur word ook ondersoek. In die tweede jaar word die geskiedenis tussen 1652 en 1910 chronologies aangebied. Presedente word in ontwerp bestudeer en parallelle tussen belangrike sosiale omwentelinge en ons eie situasie in Suid-Afrika word getrek. In geskiedenis word die kunste van die Renaissance tot Gotiek bestudeer asook die teorieë, versamelings, museums en rewolusionêre kuns van die negentiende en twintigste eeue. 'n Kursus oor die uitdrukkings deur kunstenaars ten opsigte van die stad word ondersoek. Derde jaar geskiedenis en teorie fokus op twintigste eeuse Suid-Afrikaanse argitektuur en sestien argitekture, hul opleiding, invloede, teorieë en werke word bestudeer. Tesame met die Kunsdepartement word die rol van die avant-garde, feministiese kuns, kuns in die stad en 'n tema oor Bloemfontein bestudeer. In die vierde jaar word die geskiedenis van verstedeliking as 'n wêreldwye fenomeen ondersoek. Die kursus word ondersteun deur 'n soeke na 'n holistiese begrip van

algemeenhede en variasies. Bewaring word as 'n aparte kursus aangebied. Die vyfde jaar kursus is nou met die skripsieprogram verbind. Die student se kritiese oordeel word uitgeoefen. Temas soos kreatiwiteit, die gebruik van presedente en nuwe benaderings tot stadsontwerp moedig studente aan om 'n persoonlike teoretiese posisie oor argitektuur te formuleer.

5. Universiteit van die Witwatersrand – Anne Fitchett

Die leerplan lyk soos volg:

Eerste jaar:	Afrika – inheems, Islamities en koloniale Europese invloede
Tweede jaar:	Westerse argitektuur van die vroegste tye tot die einde van die Middeleeue
Derde jaar:	Westerse argitektuur van die Renaissance tot Barok, Pre-Columbiese en Asiese argitektuur
Vierde jaar:	Negentiende en twintigste eeuse argitektuur en stadsbeplanning
Sesde jaar:	Kuns in die openbare domein

'n Eksperimentele benadering word gevolg, wat studentereaksie insluit deur die formele strukturering van lektor- en kursusevaluering deur die Wits Akademiese Ontwikkelingsentrum, sowel as deur informele bespreking. Seminare word van die derde jaar gehou waartydens studente 'n ontwerpgerigte woordeskat ontwikkel. Die integrasie van visuele, geskrewe en mondelinge vaardighede is 'n belangrike aspek in die onderrig van argitektuurgeskiedenis.

6.5 GESKIEDENIS VAN SUID-AFRIKA

6.5.1 Inleiding

'n Kort oorsig van die geskiedenis van Suid-Afrika word gegee om as inleiding tot die identifisering van die verskillende paradigmas te dien. Vir 'n meer breedvoerige uitleg van die geskiedenis kan die Aanvullende Notas (Bylaag B) hierna, geraadpleeg word.

6.5.2 Voor 1652

Charles Darwin (kyk Biografiese inligting), die skrywer van *On the origin of species* het die Victoriaanse wêreld ontstig met sy stelling dat dit moontlik is dat ons vroeë voorvaders op die kontinent van Afrika gewoon het. Dit was egter eers in 1924 toe die skedel van die *Australopithecus africanus* in die Noordkaap gevind is, dat Darwin se teorie begin sin maak het. Die moderne mens, *Homo sapiens* het ongeveer 100 000 jaar gelede verskyn en was die voorvader van die San wat vir duisende jare oor 'n groot gebied van suidelike Afrika geleef het, die afstammeling van wie vandag nog in afgesonderde dele van die Kalahari woon. Hierdie Steentydperk mense was die oorspronklike inwoners van die land. Hulle het alles wat hulle nodig gehad het, uit die natuur geneem; gejaag met klein pyl-en-boë en eetbare wortels en bessies geëet, daarom noem argeoloë hulle jagter-versamelaars. Hulle het wonings in rotse gemaak en in die oopte geslaap. Soms het hulle rowwe skuilings van takke of dierevelle opgerig. Hulle het geen erdewerk geproduseer nie, maar volstruiseierdoppe gebruik om vloeistowwe te stoor en te hou. Vir tienduiseende jare het hul lewensstyl dieselfde gebly tot ongeveer tweeduisend jaar gelede toe 'n rewolusie onder die San gemeenskappe in die noordelike deel van huidige Botswana begin het: hulle het mak vee, skape en beeste (en bokke in die geval van die Nama) vanaf die Bantoesprekende mense, wat in hulle gebied begin inbeweeg het, verkry. Hulle het hulleself die Khoikhoi genoem, wat beteken 'man van

man' of 'regte mense'. Dieselfde Bantoesprekendes, wat deur die vroeë veeboere in noordelike Botswana teëgekom is, was ook besig om hulself te vestig binne die grense van Suid-Afrika. Daar is bewyse van hul besetting van die Noord-Transvaal so vroeg as eenduisend-vyfhonderd jaar gelede, terwyl onlangse ontdekkings toon dat hulle saam met die Khoikhoi in die Oos-Kaap tot 'n duisend jaar gelede saamgeleef het. Die teel van vee was nie hulle enigste ewolusionêre sukses nie; hulle het ook gewasse gekweek en yster bewerk – die eerste Ystertydperk-mense in suidelike Afrika. Daar was interaksie tussen die Khoikhoi en die Bantoesprekende nasies, alhoewel die jagter-versamelaars se getalle afgeneem het omdat hulle buite die landboukundige rewolusie van veeteeld en gewasaanplanting gelaat is. Die Khoikhoi het soms hulle troppe verloor en is teruggedwing na jagter-versamelry vir hul lewensonderhoud.

Die San het mettertyd na die woestyengebiede in die noordelike dele van Suid-Afrika en Namibië uitgewyk, waar hulle vandag nog 'n nomadiese bestaan voer. Die Khoikhoi is mettertyd in die sogenaamde kleurlingbevolking van die Kaap geassimileer.

Dit was die stand van sake toe 'n nuwe vlag van mense ongeveer vierhonderd jaar gelede hul verskyning in suidelike Afrika begin maak het. Hulle het nie oor die land gekom nie, maar oor die see; hulle het aanvanklik gekom en weer gegaan, later meer gereeld aangedoen en stukke yster vir beeste en skape van die Khoikhoi geruil en uiteindelik, ongeveer driehonderd jaar gelede, gekom om te bly. Hierdie nuwe aankomelinge het nuwe tegnologieë met hulle saamgebring en wat hulle besonder anders gemaak het as die San, die Khoikhoi en die Bantoesprekende nasies, was die kleur van hulle vel.

6.5.3 Die Kaap as Hollandse besitting

Die eerste blanke besetting van die Kaap het in 1652 'n aanvang geneem. Die Kaap was aanvanklik 'n besitting van die Verenigde Oos-Indiese Kompanjie (VOC). In 1657 het die VOC aan die vryburgers toestemming verleen om hulle as onafhanklike inwoners aan die Kaap te vestig en sodoende 'n Nederlandse stempel op die bevolkingsamestelling van Suid-Afrika afgedruk. Daardie vryburgers is mettertyd as 'Afrikaners' gebrandmerk (om hulle van die Kompanjie-amptenare te onderskei). Aangesien die VOC ook omvangryke belange in Java (Indonesië) gehad het, is daar ook bande tussen die Kaap en Oos-Indië gesmeë.

In 1688 het nagenoeg honderd-en-vyftig Franse Hugenote hulle in die Kaap kom vestig. Hulle het 17% van die destydse blanke bevolking verteenwoordig en is in die Afrikanerbevolking geabsorbeer.

In 1658 het 'n gevange Portugese skip met 'n vrag slawe uit Mosambiek in Tafelbaai vasgemeer. Dit het die instelling van slawerny aan die Kaap ingelui. Tot met die afskaffing van slawerny in 1834, is slawe na die Kaap gebring vanaf hoofsaaklik Madagaskar, Mosambiek en Oos-Indië. Die Maleise gemeenskap in die Kaap stam uit daardie slawegemeenskap. Aangesien hulle feitlik uitsluitlik Moslems was, het hulle koms na Suid-Afrika 'n Islamitiese invloed in die Kaap gevestig.

In min of meer dieselfde tyd het grootskaalse migrasie van Afrikastamme suidwaarts die land binnegedring, met die Nguni stamme aan die spits en die Xhosas voor in die ry. Die eerste grootskaalse ontmoeting tussen koloniste en die Bantoesprekende bevolkingsgroepe het teen ongeveer 1770 in die omgewing van die Groot Visrivier in Oos-Kaapland plaasgevind.

6.5.4 Die Britse besetting

In 1795 het die Hollandse owerhede aan die Kaap sy besitting aan Engeland afgestaan uit vrees dat Napoleon die Kaap in besit sou neem. Engeland het die Kaap in 1803 aan Holland terugbesorg, wat in daardie tyd onder Franse bewind was en as die Bataafse Republiek bekend gestaan het. Drie jaar later, in 1806, het Engeland - hierdie keer ongevraagd - van die Kaap besit geneem. Daarmee het die Kaapkolonie tot stand gekom.

Met die Britse besetting het Engelse hulle in die oostelike gebied van die Kaapkolonie kom vestig. Die vestiging van 'n Engelssprekende bevolkingsdeel in Suid-Afrika het veral met die koms van die 1820 setlaars 'n hupstoot gekry.

Teen daardie tyd was daar ook reeds grootskaalse sendingaktiwiteite aan die Kaap in swang. Sendingwerk in suidelike Afrika is in die agtiende eeu deur die Monrowiese Genootskap geïnisieer, gevolg deur sendelinge vanuit veral lande soos Holland, Denemarke, Frankryk, Duitsland en Engeland.

Weens onenigheid tussen die boere aan die Oosgrens van die Kaapkolonie en die Britse owerheid, het die Groot Trek rondom 1836 plaasgevind. Dit het gelei tot die vestiging van die blanke nedersettings in die Vrystaat, Natal en Transvaal, georganiseer in 'n verskeidenheid republieke.

Die Engelse ekspansiesug van die negentiende eeu word gekenmerk deur die Britse besitname van Natal (in 1843) en van die swart gebiede aan die Ooskus (Transkei en Zoeloeland) in die jare 1879 tot 1894. Die Vrystaat en Transvaal het na die Tweede Vryheidsoorlog van 1899 tot 1902 Britse kolonies geword.

In die tweede helfte van die negentiende eeu, in die tydperk 1860 – 1864, is groot getalle Indiërs (nagenoeg 6 500) na Natal ingevoer om in die suikerplantasies te werk. Hoewel die nuwe aankomelinge nie lank op die suikerplantasies gebly het nie, het hulle in Suid-Afrika aangebly. Die Indiërgemeenskap van Suid-Afrika is daarmee gevestig. Oosterse gelowe, naamlik die Hindoe geloof, Islam en Boedisme, is daarmee in Suid-Afrika uitgebrei.

6.5.5 Die Unie van Suid-Afrika

In 1910 het die Unie van Suid-Afrika tot stand gekom deur die samevoeging in een staat van die Britse kolonies in suidelike Afrika, met die uitsluiting van Suid-Rhodesië (Zimbabwe), Betshoanaland (Botswana), Swaziland en Basoetoeland (Lesotho). Hoewel dit die bedoeling was om hierdie gebiede by die Unie in te lyf, het dit nooit plaasgevind nie. Na die Vredesverdrag van Versailles (1919), is Suidwes-Afrika (Namibië), 'n voormalige Duitse kolonie, as 'n mandaatgebied onder die Unie se bewind geplaas. Na die Tweede Wêreldoorlog (1939 – 1945) is pogings aangewend om die gebied by Suid-Afrika in te lyf, maar weens sterk internasionale teenkanting, het dit ook nooit gebeur nie. Suidwes-Afrika het in 1990 die onafhanklike staat Namibië geword.

Die tydperk 1910 – 1994 is veral gekenmerk deur sterk politieke botsings tussen Afrikaans- en Engelssprekende (blanke) Suid-Afrikanners, rassekonflik tussen blanke en nie-blanke bevolkingsgroepe en na die Tweede Wêreldoorlog, toenemende internasionale vyandigheid teenoor die Suid-Afrikaanse regering, as gevolg van die apartheidsbeleid, wat sedert 1948, toe die Nasionale Party aan bewind gekom het, die ampelike regeringsbeleid van die blanke bewind aan Suid-Afrika was.

Die opkoms van swart Nasionalisme, wat veral in die jare vyftig opmerklik geword het, asook interne teenkating teen die regering se apartheidsbeleid, het tot rass spanning aanleiding gegee. Na die menseslagting by Sharpeville en Langa in 1960, is die vernaamste politieke partye in die swart gemeenskap verbied en gevolglik het daardie groepe 'n wapenstryd teen die blanke bewind begin. Dit het op sy beurt tot 'n geleidelike uittoeg uit die land van veral groot getalle blanke burgers aanleiding gegee.

Internasionale teenkating teen die land se rassebeleid, wat met verloop van tyd toegeneem het, het ook die uittoeg van blankes uit die land gestimuleer. Suid-Afrika is toenemend geïsoleer en op allerlei terreine, insluitende op sportgebied, geboikot. In 1977 het die Veiligheidsraad van die Verenigde Nasies verpligte sanksies teen Suid-Afrika ingestel.

Suid-Afrika het die stroom van internasionale isolasie probeer stuit met allerlei oppervlakkige "hervormings", byvoorbeeld deur in 1983 stemreg (op 'n apartheidsgrondslag) na die Kleurlinge en Indiërs uit te brei. Uiteindelik was die regering verplig om van apartheid af te sien en 'n demokratiese regeringsvorm vir die land in te stel. Dit is met 'n aankondiging van Staatspresident F.W. de Klerk in 1990 ingelui.

6.5.6 Die 'nuwe' Suid-Afrika

Na lang en spanningsvolle onderhandelings is daar uiteindelik op die grondslae van 'n nuwe demokratiese bestel vir Suid-Afrika besluit. Op 27 April 1994 het die eerste demokratiese verkiesing in Suid-Afrika plaasgevind en is daar vir die eerste keer in die land se geskiedenis 'n ooheersende swart regering in die land ingestel. Dit het plaasgevind ooreenkomstig die interim grondwet van 1993, wat in 1996 met die finale Grondwet (Wet 108 van 1996) vervang is. Sanksies teen Suid-Afrika is opgehef en die land het weer 'n lid van die Britse Statebond geword.

In hierdie nuwe tydperk is veral drie verwante negatiewe kragte ontken: die onbeheerbare instroming van onwettige immigrante uit ander Afrika lande, toenemende werkloosheid en arbeidsonrus, en 'n ongekende toename in onbeheerbare misdaad. Die sosio-ekonomiese probleme wat hieruit voortspruit het die uittoeg van breinkrag uit die land radikaal laat toeneem (Van der Vyver, 1997).

6.6 VERTEENWOORDIGENDE PARADIGMAS IN DIE SUID-AFRIKAANSE GESKIEDENIS: PRETORIA – HISTORIESE KONTEKS VAN PLEK

6.6.1 Inleiding

Alhoewel dit moontlik is om die verskillende tydperke, asook bevolkingsgroepe wat daarin verteenwoordig word, in die geskiedenis van Suid-Afrika in verskillende paradigmas te verdeel, is daar 'n oorvleueling van die een paradigma na die ander. Daar is ooreenkomste tussen die San- en Bantoesprekende bevolkingsgroepe, tussen die Bantoesprekende groepe en die Afrikaners sowel as tussen die Afrikaners en die Engelse. Dit is ook tipies van die oorgang van een paradigma na 'n ander soos deur Kuhn (1970) verduidelik. Die paradigmas wat in die verloop van Suid-Afrikaanse geskiedenis geïdentifiseer word, word met spesifieke verwysing na Pretoria genoem.

Westerse kulturele geskiedenis kan voorgestel word as 'n reeks paradigmadiese episodes. Fisher (1992) het twee paradigmas (die eerste en die laaste) by dié wat deur Rapoport (1969) geïdentifiseer is, gelas.

6.6.2 Argeologie van plek

In die konstruksie van geboue, verklap die mens iets van sy inherente biologiese natuur en met verloop van tyd, sy kulturele ewolusie. Generators van vorm of 'styl' is tradisioneel klimaat, materiaal, terrein, verdediging (sekuriteit), ekonomie en geloof. Elke aspek speel 'n rol in die paradigma wat in 'n betrokke tydperk heers. Sulke veranderende paradigmas kan ook met betrekking tot Pretoria geïdentifiseer word.

Elke fase van plekmaking in die historiese ontwikkeling van Pretoria het sy eie identiteit en tydsgees gehad en het 'n besondere invloed op die struktering van Pretoria in die algemeen uitgeoefen.

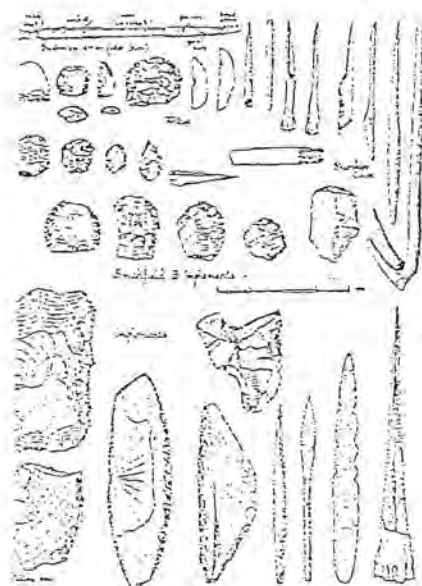
Die argeologiese erfenis van die gebied is aanvanklik in die jare 1930 deur Broom ontbloot toe hy fossiele van rotte, molle, sabeland-tiere en reuse bobbejane in dolomietgrotte wes van Pretoria gevind het (Walton, 1956, p.25).

6.6.3 Simpatieke paradigma

Die eerste paradigma word die simpatieke paradigma genoem en is analoog tot die harmonieuse resonansie van vibrasies in naaste liggame van simpatiese frekwensie. Dit is die animistiese wêreld waar bemiddeling deur shamaans plaasvind, wat met die geeste kommunikeer, wat die goeie kalmeer en die slegte afweer. Die metafore is van bome en woude en die mites is van Eden. In die kulturele ewolusie is dit die paradigma van beide prehistoriese en primitiewe mens (Fisher, 1992).

Die geskiedenis van Suid-Afrika voor 1652, toe die San en die Khoikhoi die enigste inwoners van die land was, kan beskou word as die simpatieke paradigma. In die simpatieke paradigma is die reaksie in 'n liggaam (die woning) die gevolg van 'n reaksie in 'n naburige liggaam (die omgewing). Die vorm van 'n woning word deur klimaat, materiaal, terrein, verdediging, ekonomie en geloof gegenerer (p.86). Die ronde woning is die natuurlike biologiese reaksie van die mens op sy omgewing (p.89). Die vorm word gewoonlik met die jagter-versamelaar se lewensstyl geassosieer en is altyd verwant aan terrein en gemeenskap.

Argeologiese artefakte wat in die omgewing van Pretoria gevind is, dui op die teenwoordigheid van Steentydperkgemeenskappe.

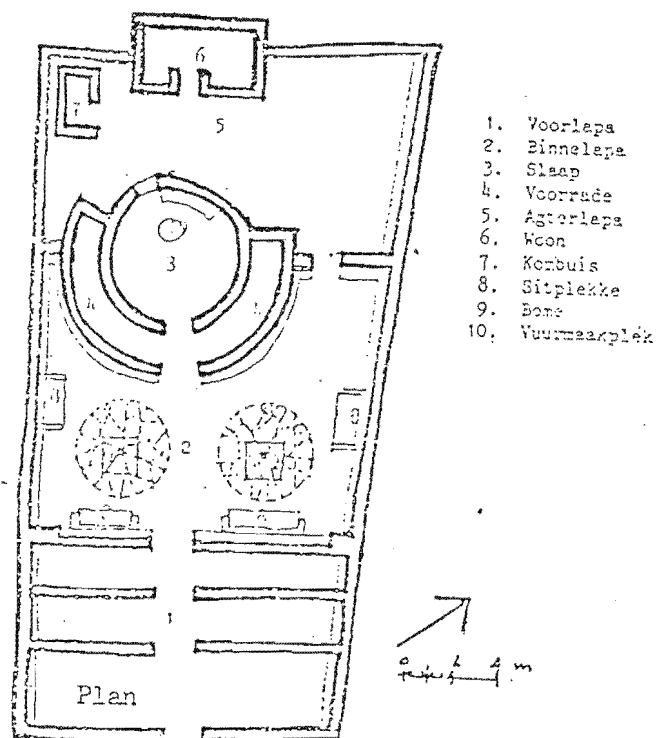

Figuur 5: Argeologiese artefakte in die omgewing van Pretoria gevind (Walton, 1956)

6.6.4 Kosmiese paradigma

Die tweede paradigma word die kosmiese paradigma genoem, na Rapoport (1969) se "geloofs en kosmologiese" houding. Die hemele word hier gesien as wêreld vanmekaar verwyderd en die hemelliggame as gode. Dit is die paradigma van antieke beskawings, vroeë Egipte en die Vruggbare Halfmaan. 'n Tipiese struktuur van hierdie paradigma is die ronde woning, wat die grafombe van die siel word en die mens se posisie in die kosmos beklemtoon (Fisher, 1992, p.90).

In Suid-Afrika word die kosmiese paradigma deur die Ystertydperk en Bantoesprekende bevolkingsgroepe verteenwoordig. Die eerste mense wat in Pretoria gevestig het, was waarskynlik 'n Ndebele stam onder hoofman Umzi ongeveer driehonderd tot vierhonderd jaar gelede. Die kraal van die Ndebele onder Mzilikazi was vir 'n kort tydperk van 1824 in die omgewing gevestig, terwyl hulle onderweg was na wat vandag Zimbabwe is. Die stam was aanvanklik driehonderd man sterk en het van rowery van oorlewende gemeenskappe geleef (Walton, 1956). Voorvaderaanbidding geskied vanuit die sentrum van die huis, wat as kosmiese sentrum beskou kan word.

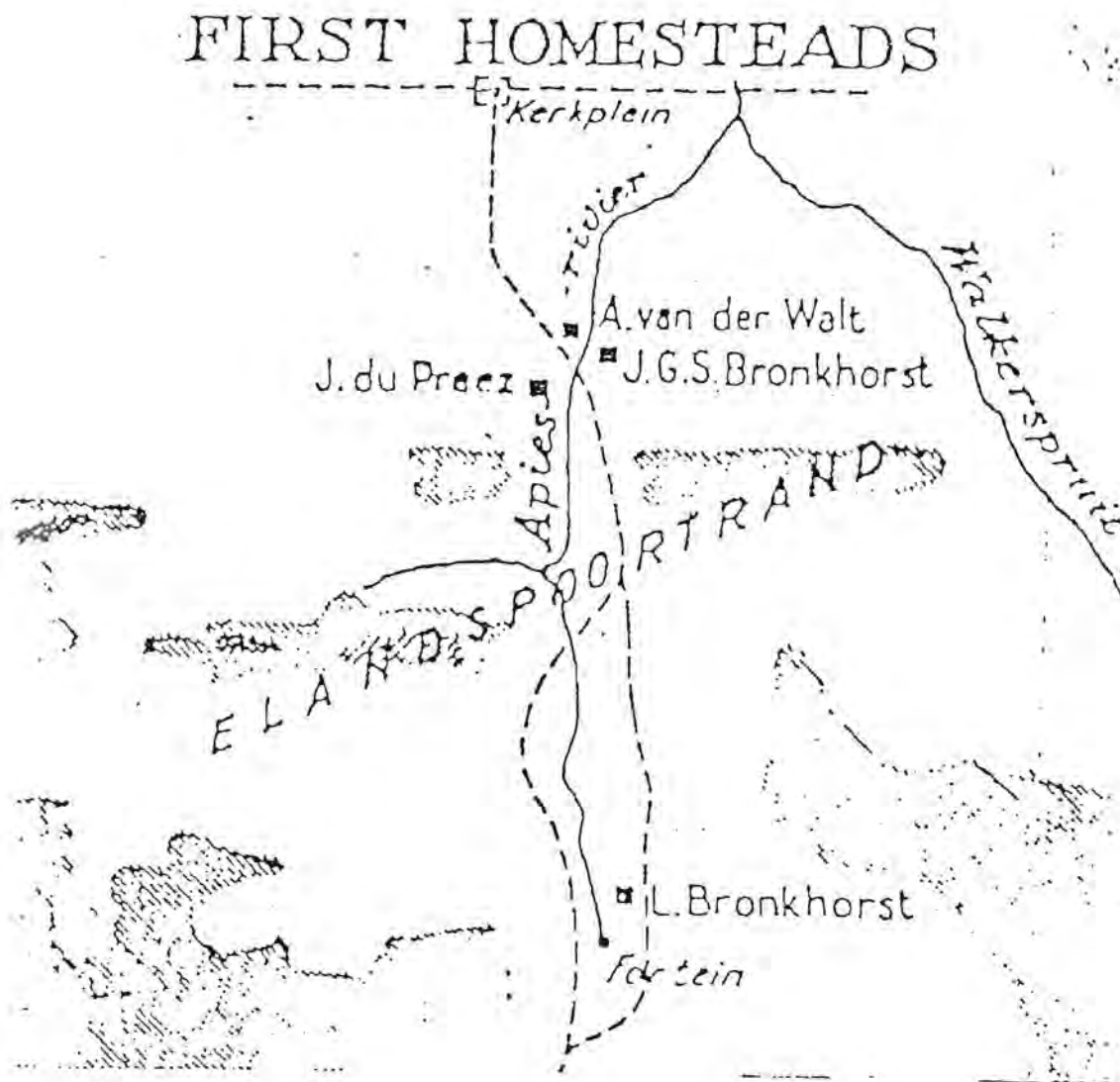
Figuur 6: Ndebele-woning as kosmiese ronde artefak

6.6.5 Simbiotiese paradigma

Die derde paradigma word die simbiotiese paradigma genoem (Rapoort, 1969). Hier is die mens en die natuur in 'n toestand van ewewig en die mens sien homself as verantwoordelik tot God vir die natuur en die aarde en as rentmeester en bewaarder van die natuur. Dit is die paradigma van enige monotheïstiese teokrasie, spesifiek dié van Europa in die Middeleeue.

Die Voortrekkers is in Suid-Afrika verteenwoordigend van die simbiotiese paradigma. Die koms van kolonialiste is veral deur hulle gesien as die vervulling van 'n gelofte, 'n manier om God in Afrika sigbaar te maak.

Aan die einde van die Groot Trek, tussen 1855 en 1885, het plekmaking in die omgewing van Pretoria plaasgevind. Die eerste Voortrekker om in die gebied te vestig, was Lukas Bronkhorst, wat sy plaas naby die fontein van die Apiesrivier aangelê het.

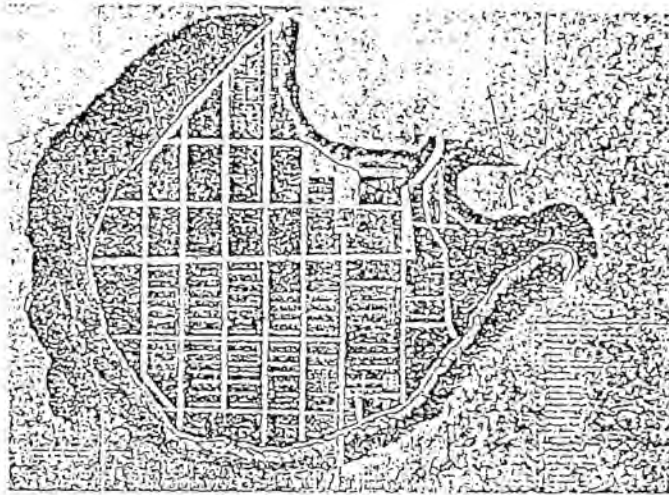

Figuur 7: Plasing van die eerste Boerewonings (Skaal 1:40 000)

Kosmiese aspekte in die paradigma van die Voortrekkers

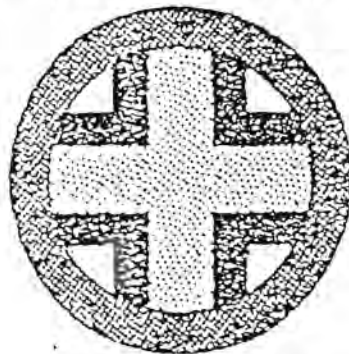
Daar is ook tekens van die kosmiese paradigma. Die vierkantige vloerplan beeld die aarde met sy kardinale punte uit. Die koepel beeld die kosmiese ruimte van die hemel uit, waar die son, maan, planete en sterre in ewigheid wentel (Fisher, 1992, p.92). Die herinterpretasie van hierdie beginsel in die Christelike kerk het gelei tot die skikking van die sentrale ruimte vir die pad van verlossing. Nedersettings is met die kerk as kosmiese sentrum uitgelê. Die kerk is die geloofsentrum wat as organiserende beginsel met die landskap en die vier windrigtings skakel. Met die ontwerp van die Voortrekkermonument het Gerard Moerdyk van kosmiese beginsels gebruik gemaak om die Groot Trek te herdenk.

Die Zuid-Afrikaanse Republiek is in 1852 gestig en Pretoria is as *Zittingsplaats des Volksraads...in het midden des lands* verklaar. Selfs voordat Pretoria in 1860 as hoofstad gevestig is, het Landdrost A.F. du Toit 'n roosterstelsel uitgelê met Kerkplein as sentrum om die bestaande kerk. Kerkstraat en Markstraat (nou Paul Krugerstraat) het die twee hoofasse geword. Die roosterpatroon van Graaff-Reinet het as model vir dié van Pretoria gedien. Die ligging van die kerk en die rivier stem ook ooreen by die twee plekke.

Figuur 8: Uitleg van Graaff-Reinet (1832)

Die kosmiese eienskappe van die uitleg van Pretoria is konstantes in die veranderende stad. Die stad is uitgelê volgens die universele model van mandala as die primêre organiserende beginsel met Kerkplein as geloofsentrum, wat skakel met die landskap deur middel van rivierkruisings en poorte as hekke. Die vier windrigtings word met die hart van die stad verbind.

Figuur 9: Mandala

6.6.6 Meganistiese paradigma

Die vierde paradigma is die meganistiese paradigma en word deur Rapoport (1969) uitbuitend genoem. Die mens voltooi en verander die natuur, dan skep hy dit en uiteindelik vernietig hy die omgewing. Dit is die paradigma van die moderne mens en sy metafore word afgelei van die werking en funksie van masjiene. Die werking van die natuur kan rasioneel deur rede verstaan en verander word.

In Suid-Afrika word die meganistiese paradigma deur Imperialisme, Industrialisasie en die Moderne Beweging verteenwoordig. Die mens neem die skeppende vermoë van God in sy eie hande en gee simboliese uitdrukking aan sy eie teenwoordigheid op aarde. Dit gee uitdrukking aan sy eie goddelikheid en verken die duisternis van sy psige (Fisher, 1992, p.94).

Die eerste lokasie in Pretoria, genaamd Skoolplaatz, is in 1875 in die noordwestelike hoek van die dorp gevestig met die doel om swart arbeiders te huisves.

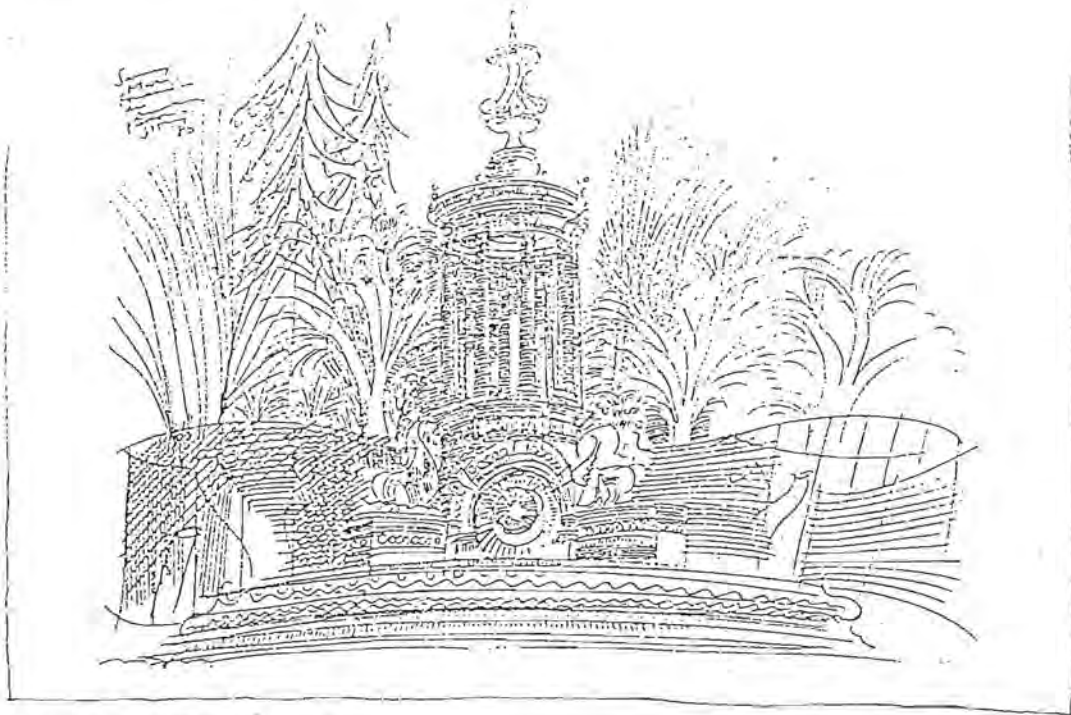
Figuur 10: Pretoria 1889 (Skaal 1:40 000) met Skoolplaatz noordwes van die dorp.

1. Die ZAR: 1885-1905

Die Nederlandse argitektoniese uitdrukking is versterk nadat Paul Kruger vir Zytse Wierda as hoofargitek aangestel. Die eerste Jakaranda bome is tussen 1888 en 1907 op 'n groot skaal aangeplant. Die Skoolplaatzgebied het munisipale grond geword nadat Marabastad ten weste van Steenhovenspruit gevestig is.

2. Imperialisme: 1905 - 1930

Na die ondertekening van die Vrede van Vereeniging het die Britse owerhede hul indruk op Pretoria begin maak. Die kerk op Kerkplein is in 1904 vernietig en vervang deur die Sammy Marksfontein, wat in 1910 na die Dieretuin geskuif is. Die Apiesrivier is gekanaliseer na die vloed van 1908, waarna die rivier sy natuurlike karakter verloor en slegs 'n stormwaterkanaal geword het.

Figuur 11: Sammy Marksfontein

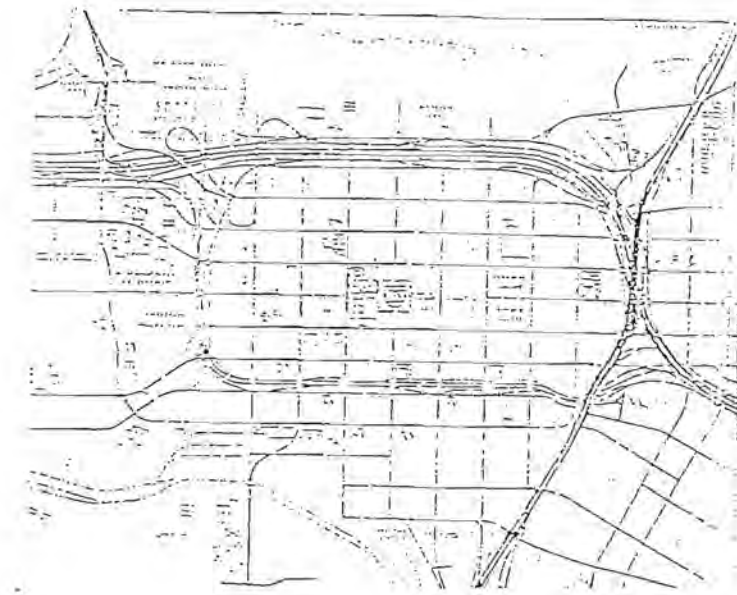
3. Meganistiese paradigma: 1930-1970

a. 1930-1954: Moderne beweging

Die Moderne beweging het sy merk gemaak na die jare 1929. Marabastad is 1940 as agterbuurt verklaar en die bevolking daarvan is na Atteridgeville verplaas. In 1944 is die soneringsbeleid bekendgestel.

b. 1954-1970: Modernisme

Ekonomiese ontwikkeling het vinnige verandering van soliede vierverdieping geboue na toringblokke in die stadslandskap tot gevolg gehad. Internasionale voorbeelde was die basis van ontwerp. Die hoofweg voorstel van 1967, stedelike vernuwingsbeleide en agterbuurtopruiming was aanvaarde beleid, waar plek-karakteristieke nie net geïgnoreer is nie, maar soms ook vernietig is.

Figuur 11: Hoofwegvoorstel van 1967 (Skaal 1:40 000)

4. Greinverandering:1970-1990

Banke ding mee om die hoogste gebou op te rig en die bewaringspotensiaal van geboue word belangrik. Hipermarkte en inkopesentra aan die omtrek van die stad word kenmerkend.

6.6.7 Die ekosistemiese paradigma

Die vyfde paradigma is die opkomende een en word beskryf as die ekosistemiese paradigma. Die konsep van stelsels is sentraal tot hierdie paradigma.

In die ekosistemiese paradigma is die hede 'n palimpsest van al die verledes en erfgenaam van alle moontlike kennis. Die argeologie van 'n terrein en sy omgewing verskaf waardevolle inligting oor sy historiese konteks. 'n Ontwerp wat in die ekosistemiese paradigma ontwikkel word, moet hierdie konteks in ag neem. Die verskillende paradigmas wat hierdie een voorafgaan verskaf waardevolle inligting oor die historiese konteks van die land. Die invloede wat oor tyd op die terrein ingewerk het, word geïnterpreteer en anachronisties heringevoer om 'n bewustheid van die geskiedenis te genereer. In die 'nuwe Suid-Afrika' is die ekosistemiese benadering die een wat nagestreef word.

Figuur 12: Palmses van historiese kontks van plek, Pretoria.

6.7 PRETORIA - FISIESE KONTEKS VAN PLEK

6.7.1 Inleiding

Wanneer 'n ontwerp ontwikkel word, is die konteksondersoek van die terrein in terme van tyd en plek belangrik. Die doel is om konteksverwante besluite te neem, wat neerslag in die ontwerp vind. Fisiese en historiese inligting word versamel en faktore wat met die verloop van tyd tot op hede op die terrein ingewerk het, word ontleed. Die invloed wat al die faktore saam op die ontwerp het, word dan aangedui.

Jordaan (1987) identifiseer drie vlakke waardeur 'n stad beskryf kan word, naamlik Stadsvlak ('City Level'), Snitvlak ('Section Level') en Sektorvlak ('Sector Level'). Daar kan telkens verwys word na hierdie vlakke in die beskrywing van die stads-, omgewings-, en terreinkontekste. Die doel is om op die terrein te fokus deur van groot- na kleinskaal oor te gaan. Die wyer konteks, wat op sy beurt die nabye konteks beïnvloed, word in ag geneem.

6.7.2 Geografie

Pretoria is in die Hoëveld van Gauteng geleë en het goed geartikuleerde riwwe en savannah graslande. Geografies word Pretoria gekenmerk deur die heuwels waartussen die stad ontstaan en uitgebrei het. Hierdie heuwels is deel van die Daspoort- en Timeballheuvel bergreeks wat die natuurlike noordelike en suidelike grense vorm. Die natuurlike oostelike en westelike grense van die middestad word deur die Steenhovenspruit en Apiesrivier onderskeidelik gevorm.

6.7.3 Oriëntasie

Pretoria is oorspronklik vanaf Kerkplein as kosmiese sentrum uitgelê en vandaar langs die twee asse (Kerk- en Paul Krugerstraat), wat die hoof kontekstuele skakels van daardie tyd gevolg het. Die oos-wes as van Kerkstraat volg die vallei, terwyl die noord-suid as van Paul Krugerstraat betrekking het op die poorte wat die natuurlike hekke van die stad vorm. Vanaf hierdie twee hoofasse is 'n roosterpatroon tot by die twee riviere uitgelê. Verdere ontwikkeling het plaasgevind deur middel van roosteruitlegte met verbindings langs die oorspronklike plaasgrense. Die grootte van die roosters het fyn grein aanpassings tot gevolg gehad.

6.7.4 Roetes en paaie

In die fyn grein was daar deurlope wat later winkelarkades geword het. Daar is 'n wisselwerking tussen die sekondêre stelsel van voetgangerroetes en die motorverwante strate.

Op die Snitvlak van Pretoria is daar verskeie aankomsplekke met betrekking tot openbare en private vervoer, nodisse soos stasies, bushaltes en taxi-haltes. Sekere verwante aktiwiteite soos informele markte en bazaars word hierdeur gegenereer. As gevolg hiervan behoort die straat vir die besoeker maklik toeganklik te wees.

6.7.5 Die bou-omgewing

Die invloed van die direkte omgewing op 'n terrein, met betrekking tot grondgebruik, skaal en die gevoel van die area, is 'n belangrike ontwerpgenereerder. 'n Gebou wat die konteks in ag neem, word versoen met geboue in die omliggende omgewing wat die gees van die materiaal, asook oprigtingsmetodes aanbetref.

6.7.6 Plek- en aktiwiteitstruktuur

Hierdie struktuur is eie aan elke gebied en sal anders wees vir elke terrein. Die karakter van 'n gebied verskaf waardevolle inligting ten opsigte van die ontwerpkonteks.

6.7.7 Terreinplasing

'n Duidelike motivering van terreinkeuse is belangrik by elke ontwerp. Die geboufunksie ten opsigte van ander funksies in die omgewing behoort verenigbaar te wees.

6.7.8 Ontwerpaanbevelings

Jordaan (1987) beveel aan dat Kerkstraat en Paul Krugerstraat as hoofskakels tot die landskap en die hoofstadsinstansies gevestig moet word. Hierdie instansies en aktiwiteite moet verband hou met die hoof stedelike ruimtes.

Hoogtebeperkings word aanbeveel langs die rivierbanke. Jordaan stel as stedelike ontwerpbeheer voor dat die bouproses verbied moet word bo 'n sekere kontoerlyn en dat vistas met behulp van hierdie beperking na die rivier geskep moet word.

6.8 DIE MEMETIESE BENADERING

6.8.1 Inleiding

'n Gebou het 'n geheue en kan vergelyk word met 'n lewende wese. Sy voorkoms word bepaal deur sy 'genes' of sy 'biologiese boustene'. Die memetiese benadering word gevolg. Dit beteken dat dit boodskapdraend is met betrekking tot die geheue. Verder gee assosiasies na aanleiding van vorige ervarings betekenis aan argitektuur.

'n Studie van die konteks sal die memetiese inhoud van 'n gebou bepaal, met ander woorde watter fisiese en simboliese faktore geërf word van die Suid-Afrikaanse konteks. Internasionale presedente word tesame met 'n konteksondersoek gedoen en vorm die 'gene', wat die ewolusie van 'n gebou beïnvloed. Ons kan verskeie tipes kontekste identifiseer, soos konteks van tyd en plek, asook die historiese-, ekonomiese-, tegnologiese-, politiese- en sosiale konteks. Die verskillende tipes kontekste kan meestal nie geskep word nie. Elkeen het 'n invloed op die ander en moet in hul interafhanklike verband beskou word soos wat dit die ekologiese paradigma betaam. Die materiaal konteks sal byvoorbeeld die finansiële en tegniese kontekste beïnvloed. Die tydskonteks verskil ook van plek tot plek; dit sal dus anders wees om nou in Suid-Afrika te werk, as om nou in byvoorbeeld Japan te werk.

Waardes en betekenis van die verlede kan voortdurend in die hede oorgedra word (Fisher, 1992, p.17). Die memetiese inhoud word gedekodeer en anachronistiese idees en betekenis (wat nie in die tydverband pas nie) word op 'n nuwe manier heringevoer. In die ekosistemiese paradigma word die hede gesien as palimpses van al die verledes en is erfgenaam van alle moontlike kennis (p.24).

6.8.2 Erfgenaam: Suid-Afrikaanse voorbeelde

Suid-Afrikaanse voorbeelde het 'n ryk verskeidenheid van 'gene' wat geërf kan word. Die volgende voorbeelde bevat fisiese en simboliese faktore uit die Suid-Afrikaanse konteks wat op 'n nuwe manier in die ekosistemiese paradigma heringevoer kan word om bestaande probleme op te los en om 'n ryker ontwerp te genereer.

Jung het beweer dat die primitiewe hut die begrip van 'heelheid' uitstraal en dat die mens se psigologiese en sy spirituele gesondheid gevoed moet word en nie net in sy fisiese behoeftes voorsien moet word nie (Fisher, 1992, p.98).

Argetipiese elemente wat die psige bevredig is die hert in die middel, die koepel van die hemele, die pilare van die aarde, die okulus en die 'windoog', wat alles dinge is waarop mense intuïtief reageer en wat hulle tydens hul aardse bestaan troos (p.99).

Die San:

Die uitleg word deur die windrigting bepaal. Familiiegroepe bou hutte naby mekaar en verlaat dit as hulle verder trek. Huise is naby mekaar en 'n lae profiel beskerm hulle in slegte weer.

Die stamme van Afrika:

Boumateriaal word op die terrein gevind en gebou deur die mense self. Lae mure omsluit nou loopgange. Daar is 'n menslike skaal in die enormiteit van die landskap.

Die vissers van die weskus:

Bote is hul lewensgereedskap, die see hul aktiwiteitsveld. Huise is na aan mekaar om families te beskerm. Lae profiele beskerm teen die weer. Deure en vensters is klein, maar laat kommunikasie met die bure toe.

Die Kaapse setlaars:

Skerms gee buigbaarheid in vergroting en verkleining van ruimtes. Die gewel gee identiteit. Buitegeboue.

Die Maleiers:

Huise verskil in uitleg. Stoepe identifiseer die oorgang van huis na straat. Daar is privaatheid, maar 'n ryk gemeenskapslewe word gevoer.

Die lewe word soms beter gedien deur nie te bou nie

6.9 GEVOLGTREKKING

'n Gepaste tegniek om die kulturele rykdom beskikbaar te maak, is deur die paradigmitiese begrip van geskiedenis. As geskiedenis 'n reeks van paradigmitiese episodes is, kan dit wat eens vanselfsprekende voorskrifte van die heersende paradigmas van die verskeie geskiedkundige episodes was, geartikuleer en versprei word.

Deur hierdie paradigmitiese metodologie word die volwassewordende individu nie net gehelp om toegang te kry tot die kultuur waarvan hy die erfgeraam is nie, maar word hy ook bewus gemaak van kulture wat nooit sy persoonlike eie was nie (Fisher, 1992, p.121).

Die artikulasie van paradigmas deur die studie van artefakte van vreemde kulture kan probeer word, gebaseer op die artikulasie van paradigmas van die mens se eie kultuur,

wat op sy beurt weer kan lei tot 'n vergelykende studie van paradigmas. Dit kan weer tot die formulering van 'n ekologie van idees lei (Fisher, 1989, p.68).

'n Paradigmatiese benadering tot argitektuurgeskiedenis mik daarna om idees te herwin. Deur die teëkoming of ontmoeting en eksaminering van beide die gelyktydige artefaktuele en geskrewe materiaal, behoort alledaagse idees onderskei te kan word. Die benadering word binne die fenomenologiese gedagteskool geplaas, waar daar gepostuleer word dat die waarheid ontbloot kan word deur direkte ontmoeting van die waarneembare omgewing. Die tegnieke van so 'n leerwyse is dus heuristies, waarby verstaan word leer deur ondersoek en ontdekking. Dit impliseer dat materiaal vir ondersoek geredelik beskikbaar moet wees. Hierdie benadering vloei voort uit die werk van argeoloë, antropoloë en historiografe. Moderne kommunikasietegnologieë kan hul ontdekkings direk toeganklik maak (p.19).

Die paradigmatiese benadering aanvaar 'n tradisie van feitelike (en artefaktuele) versameling. Die benadering aanvaar 'n grondvesting op die laer kognitiewe vlakke, dit is 'n goeie begrip van die feite, datums, chronologie en woordeskat. Dit is daarom 'n onderneming vir die goed ingeligte en volwasse student (p.65).

Dit word aanbeveel dat 'n studie gemaak word van die plek wat die paradigmatiese benadering in die leerplan van argitektuur onderrig het. Die paradigma as 'n intellektuele model in die kognitiewe hiërargie kan in verband gebring word met die hiërargie van kognitiewe ontwikkeling en hierdie begrip kan verken word vir die onderrig van paradigmatiese denke (p.66).

6.10 OPSOMMING

Nadat daar aangevoer is dat 'n begrip van Geskiedenis as wetenskap en as geesteswetenskap, nodig is vir die mens indien hy sin aan sy eie lewe wil gee in sy temporaliteitsbestaan, is die proses van bekendmaking van die vak aan die student van naderby beskou. Hierdie proses word deur opvoeding bewerkstellig.

Die onderrig van Geskiedenis oor die algemeen en van Argitektuurgeskiedenis spesifiek, is kortliks beskou. Paradigmatiese episodes word aanbeveel om kulturele rykdomme vir die student beskikbaar te maak. Sekere paradigmatiese episodes in die geskiedenis van Suid-Afrika is geïdentifiseer. Argitektoniese geskiedskrywing, die vooruitsigte vir argitektuurgeskiedenis en die geskiedenis van die omgewing is kortliks bespreek.

Die subprobleme en subhipoteses is tot nou ondersoek en voldoende inligting is ingesamel om oor te gaan na die Aanvullende Notas, wat tussen 2000 – 2001 vir die vak Omgewingsgeskiedenis voorberei is. Hierdie notas is in oorleg met Fisher ontwikkel, wat die bibliografie en basis daarvan verskaf het. Dit kan nog nie as 'n volledig gestruktureerde leerplan beskou word nie, omdat die ontwikkeling van laasgenoemde oor 'n langer tydperk moet geskied en as't ware 'n oneindige proses is. Die notas kan akademies tot 'n teksboek uitgebrei word. Dit is dus 'n werksdokument in wording. Die gedagte is dat inligting elke jaar, na die aanbieding van die vak, bygevoeg word en dat verdere studie in hierdie verband aangemoedig word. Moontlike materiaal vir verdere studie word in Hoofstuk 7 voorgelê. Die notas is nie finaal gestruktureer nie, maar het aan studente voldoende struktuur gebied, om volwasse selfstudie en gevolgtrekkings te maak, asook om dit toe te pas op die bestudering van die Suid-Afrikaanse konteks. Hierdie notas word as Bylaag B hieronder bygelas.

Daarna word die eksamenvrae, soos opgestel uit hierdie notas, asook uit die liggaam van die teks van hierdie dokument, bygelas. Hierdie vrae is aan studente gegee om uit te

werk en groepswerk en gesprek is aangemoedig. Die resultate was bevredigend, alhoewel kritiek van die studente tydens gesprek verken is. Hierdie kritiek en verdere aanbevelings word hierna in die gevolgtrekking (Hoofstuk 7) bespreek.

Hierdie bylae is eers ontwikkel, voordat daar tot 'n gevolgtrekking gekom kon word. Dit is nodig om eers die inhoud van die betrokke bylae te bestudeer, voordat die laaste hoofstuk (7) gelees word. Die leser word dus op hierdie stadium verwys na die bylae. Hoofstuk 7, wat gevolgtrekkings en aanbevelings vir verder studie, sowel as die bydraes wat deur hierdie studie gemaak is, verduidelik, volg direk hierna. Die Bibliografie en opsommings in Afrikaans en Engels dien as afsluiting van hierdie gedeelte.

HOOFSTUK 7

SAMEVATTING, GEVOLGTREKKING, BYDRAES EN AANBEVELINGS VIR VERDERE STUDIE

7.1 SAMEVATTING

Die hoofprobleem was om 'n konteks vir 'n kursusinhoud binne 'n paradigmatiese struktuur vir 'n kursus in die Suid-Afrikaanse omgewingsgeskiedenis te ontwikkel, waar die teorie en metodiek van Geskiedenis die aard van die kursusinhoud bepaal en ekosistemiese interdisiplinêre studie sy toepassing vind.

In Hoofstuk 2 is die credo van die Skool van Argitektuur by die Universiteit van Pretoria ondersoek en daar is gevind dat ekosistemiese denke 'n strewe van die Skool is. Die studie van Fisher is gestel as basis vir 'n paradigmatiese ondersoek. Die beginsel van paradigmas is verduidelik en die ekosistemiese paradigma, is verduidelik. Daar is gevind dat daar 'n verband bestaan tussen hierdie paradigma en stelsels en die basiese beginsels van stelsels is verduidelik, wat gelei het tot die nuwe paradigma of 'n nuwe filosofie van die natuur. Die nege natuurstelsels is genoem en die verband tussen die omgewing en die aktiwiteit van kontemplasie is verduidelik. Die belang van 'n interdisiplinêre studie is ondersoek en die toepassing daarvan op die gebied van argitektuur is aangevoer.

Omgewingsopvoeding is ondersoek deur na die oorsprong daarvan te kyk. Die omgewing as natuur- en geesteswetenskap is beskryf en die belang van ekologie in omgewingsopvoeding is ondersoek. Die belang van omgewingsopvoeding is aangevoer en daarna is daar oorgegaan na 'n kort beskrywing van hoe 'n leerplan ten opsigte van omgewingsopvoeding daaruit behoort te sien. Omgewingsopvoeding in Afrika is kortliks verduidelik en die behoefte aan 'n stedelike ekologie is geïdentifiseer.

In Hoofstuk 3 is kritiek op die Suid-Afrikaanse opvoedingstelsel in skole en op universiteite uitgelig. As reaksie daarteen is die neiging na meer tegnologiese dissiplines, wat belof om ekonomiese herstel in die land te bewerkstellig, genoem. Die omstandighede is vergelyk met reaksies in Europa vroeër in die twintigste eeu, toe geesteswetenskappe 'bruikbaar' gemaak is. Dit is gevind dat 'n skuif na tegnologie nie gesien moet word as 'n skuif weg van die geesteswetenskappe nie.

Die begrippe 'geestes' en 'wetenskap' is ondersoek en die oorsprong en betekenis van elke begrip is bespreek. Daar is gevind dat daar na Descartes 'n definitiewe rif ontstaan het tussen die twee begrippe, as gevolg van sy verdeling van die werklikheid in die twee komponente van stof en gees. Feite, wat verteenwoordigend is van die natuurwetenskappe, en waarde, wat verteenwoordigend is van die geesteswetenskappe is hierdeur geskei. Dit is aangevoer dat so 'n statiese verdeling foutief is, omdat gedurige interaksie tussen die twee gebiede bestaan. 'n Wêreld sonder waardes is beskryf as een wat in 'n eksistensiële wanhoop verkeer.

Daar is dus gepropageer dat geesteswetenskappe wel bestaansreg het in 'n tyd en plek waar opvoeding in tegnologie aangemoedig word om ekonomiese herstel te bewerkstellig en dat dit selfs noodsaaklik is indien 'n begrip van waarde in ons huidige situasie deur opvoeding bewerkstellig wil word.

In Hoofstuk 4 is die proses van *begryp* ondersoek. Belangrike terminologie is vir die doel van die studie verduidelik. Die oorspronklike opvatting van die woord *teorie* is ondersoek en die klemverskuiwing wat oor die eeue heen plaasgevind het, is bespreek. 'n Herlewing van hierdie oorspronklike teorie is aangemoedig. Die aksie van *kontemplasie* is verduidelik, omdat die mens 'n kontemplerende wese is. Hieruit behoort so na as moontlik gekom te kan word aan die *absolute waarheid*, wat deur die wetenskaplike metode as uiteindelijke doel van navorsing beskou word en dan ook in die skryf van 'n tesis die doelwit is.

Die terme *begrip*, *teorie*, *kontemplasie* en *absolute waarheid*, is dus ondersoek en verduidelik en is integrale dele van menswees, van geesteswetenskap en van natuurwetenskap. Hierdie terme dien ook as uiteindelijke strewe van verkrygte kennis en meer spesifiek vir die doel van hierdie studie, van Omgewingsgeskiedenis. Nadat daar aangevoer is dat die mens 'n kontemplerende wese is, is daar geargumenteer dat die mens 'n wese met historisiteit is.

Die aard en definisies wat op Geskiedenis betrekking het, is ondersoek. Geskiedenis as die beoefening van wetenskap, sowel as geesteswetenskap, is bespreek. Die rol van teorie in Geskiedenis is ondersoek, om aan te sluit by die beskrywing van die term 'teorie' in Hoofstuk 4.

Die beoefening van geskiedskrywing deur die eeue is beskryf. Daar is aangevoer dat die mens 'n wese met historisiteit is en dat hy 'n temporaliteitsbesef het, wat 'n bewustheid vir Geskiedenis noodsaaklik maak. Die dialektiese verhouding tussen die verlede, toekoms en hede is verduidelik. Die belang van Geskiedenis is ondersoek. Die teorie en metodologie van Geskiedenis is onder die Departement Geskiedenis, Universiteit van Pretoria, bestudeer. Die paradigmas in Geskiedenis, die nut van Geskiedenis, redes vir die bestudering van Geskiedenis, historiese bewustheid en beperkinge van historiese kennis is ondersoek deur middel van die werke van Tosh (2000), Marwick (1993), Hamerow (1981) en Nipperdey (1977).

Sekere beginsels is ondersoek wat as hulpmiddels vir die historikus dien, wanneer hy/sy sy/haar interpretasie van die verlede dokumenteer. Interne en eksterne kritiek, asook mondelinge bewysmateriaal is in hierdie verband ondersoek. Daar is aangevoer dat hierdie hulpmiddels, indien beskikbaar, mekaar aanvul as bronne vir die interpretasie van die verlede.

Kulturele osmose is ondersoek, wat die oorfloei van een paradigma na 'n volgende een verduidelik. Die belang van analise en sintese in die voorbereiding van 'n dokument is beklemtoon.

In Hoofstuk 5 is die onderrig van geskiedenis en meer spesifiek van argitektuurgeskiedenis ondersoek. Die proses van bekendmaking van die vak aan die student is van naderby beskou. Paradigmatiese episodes is aanbeveel om kulturele rykdomme vir die student beskikbaar te maak. Argitektoniese geskiedskrywing, die vooruitsigte vir argitektuurgeskiedenis en die geskiedenis van die omgewing is kortliks bespreek en 'n voorbeeld van 'n konteksondersoek met betrekking tot Pretoria is gegee.

7.2 GEVOLGTREKKING

Die Skool van Argitektuur by die Universiteit van Pretoria strewe na ekosistemiese denke en die studies van Fisher is 'n geldige basis vir 'n paradigmatiese ondersoek. Daar is 'n verband tussen die ekosistemiese paradigma en die beginsel van stelsels, wat in die natuur na 'n nuwe filosofie of paradigma gelei het. Interdissiplinêre studie is geregverdig

in hierdie nuwe paradigma, veral in die gebied van argitektuur. Ekologiese beginsels word veral deur omgewingsopvoeding bewerkstellig.

Geesteswetenskappe het bestaansreg in 'n tyd en plek waar opvoeding in tegnologie aangemoedig word om ekonomiese herstel te bewerkstellig en dit is selfs noodsaaklik indien 'n begrip van waarde in ons huidige situasie deur opvoeding bewerkstellig wil word.

Die terme *begrip*, *teorie*, *kontemplasie* en *absolute waarheid* dien as uiteindelijke strewes van verkrygte kennis en meer spesifiek vir Omgewingsgeskiedenis.

Die teorie en metodiek van Geskiedenis gee aanleiding tot 'n kursusinhoud vir die Suid-Afrikaanse omgewing.

Interne en eksterne kritiek, mondelinge bewysmateriaal en kulturele osmose is beginsels wat as hulpmiddels vir die historikus dien, wanneer hy sy interpretasie van die verlede dokumenteer. Hierdie hulpmiddels vul mekaar aan as bronne vir die interpretasie van die verlede.

Die aanbieding van die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse omgewing geskied deur paradigmatische episodes om die kulturele ryk van die verlede aan argitektuurstudente bekend te maak. Aan die einde van die eksamen is daar van studente gevra om hul kommentaar oor die kursus te gee. Die Skool het reeds begin om skommelings in die leerplan te maak. Die meeste studente sou die voor hul vyfde jaar wou neem. Na hierdie aanbeveling is die kursus oor die Suid-Afrikaanse omgewing na derde jaars-vlak geskuif en dit word ook aan studente van ander dissiplines (veral Landskapsargitektuur en Interieurontwerp) in dieselfde fakulteit aangebied. Die vyfde jaars kursus moet nog steeds die oplos van kontekstuele probleme inkorporeer, maar dit kan op seminaarbasis geskied.

Die studietoer is waardevol en moedig veldstudie, soos deur oorspronklike ekologiese studie, aan. Dit kan in oorleg met ander universiteite beplan word en selfs meer gereeld en oor verskeie jare plaasvind, indien fondse daarvoor beskikbaar is.

7.3 BYDRAES VAN DIE STUDIE

Aanvullende notas vir die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse omgewing is in Afrikaans en Engels geskep. Dit het gelei tot deelname en gesprek met studente, oor hoe om konteksgebonde probleme te beskou en op te los.

Die ekosistemiese beginsels soos deur Fisher gestel, is verder ondersoek en die opvoedingsaspek daarvan is uitgebrei.

Interdissiplinêre studie, veral tussen Argitektuur en Geskiedenis, is uitgevoer en word aangemoedig.

Die rif tussen geestes- en natuurwetenskappe is aangespreek.

7.4 AANBEVELINGS VIR VERDERE STUDIE

Die opvoedingsaspek van hierdie studie kan verder uitgebrei word in oorleg met die Departement Opvoedkunde.

Die Aanvullende Notas vir 2000 moet elke jaar verder gevoer word en aangevul word deur die betrokke dosent. Onderwerpe vir sodanige studie kan aanvanklik die volgende insluit:

- Interne kritiek
- Kulturele osmose
- Mondelinge bewysmateriaal
- Morawiese sendelinge
- Schinkel, DOW, Baksteenestetika
- Apartheid
- Tweede Vryheidsoorlog
- Geskiedenis van Pretoria
- Die Skotte in Suid-Afrika
- Die Duitsers in Suid-Afrika

Die geskiedenis van Afrika ten opsigte van argitektuur is nog grootliks 'n onontdekte veld wat potensiaal vir verdere studie inhou. Die argitektuur van die onlangs toeganklike Afrikalande moet daarby ingesluit word. Moontlike onderwerpe hiervoor is:

- Staptoer van die geboue van Maputo
- Modernisme in Mosambiek
- Baksteenvervaardiging en bou tegnologiese gebruik in Zimbabwe
- Paradigmatiese beskrywing van argitektoniese ontwikkeling in Botswana
- Gevolge van die 1955 Livingston (huidige Zambië) kongres ten opsigte van die ontwikkeling van die menslike vestand
- Tradisionele verspreiding van boerdery en mense ten opsigte van die geologie en geografie van suidelike Afrika
- Boerderymetodes in die paradigmatiese episodes van suidelike Afrika